પ્રકાશક

શા. મુન્નાલાલ બબલદાસ

C/o. બીપિન ઇન્ડસ્ટ્રીઝ

૧૫, ગૌશાલા, બડા મંદિર,

ચીંત ભોઈવાડો, ભુલેશ્વર, મુંબઈ-૨.

*

વીર નિર્વાણ સંવત ૨૫૦૧

શ્રાવણ વદ ૯, વિ. સં. ૨૦૩૧ : ૩૧ ઓગસ્ટ, ૧૯૭૫

*

પ્રાપ્તિસ્થાન

મુન્નાલાલ બબલદાસ શાહ

C/o. બીપિન ઇન્ડસ્ટ્રીઝ

૧૫, ગૌશાલા, બડા મંદિર,

ચીંત ભોઈવાડો, ભુલેશ્વર, મુંબઈ-૨.

શાહ અમૃતલાલ હીરાલાલ

A1/12, શ્રાવકનગર, અલકાપુરી સોસાયટી,

ઉસ્માનપુરા, આશ્રમ રોડ, અમદાવાદ-૧૩.

*

મુદ્રક

દીપક લાલભાઈની કું.

૨૦, સુપ્રભાત ઇન્ડસ્ટ્રીયલ એસ્ટેટ,

બારડોલપુરા, અમદાવાદ-૧૬.

સમર્પણ

પરમોપકારી કલિકાલના પરમ સાધક
ચારિત્ર મૂર્તિ આચાર્ય દેવશ્રી
કૈલાસસાગર સૂરીશ્વરજી
મહારાજ સાહેબના
કરકમલમાં
સાદર સમર્પણ

પ્રકાશભાઈ - વિજાપુરવાળા
જયંતિભાઈ - પાટણવાળા

નિવેદન

પરમ પૂજ્ય, પ્રાતઃસ્મરણીય, શાંતમૂર્તિ આચાર્ય ભગવંત શ્રી કૈલાસસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબના પ્રશિષ્ય અને પરમ પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ શ્રી કલ્યાણસાગરસૂરિજી મહારાજશ્રીના વિદ્વાન શિષ્યરત્ન પરમપૂજ્ય પંન્યાસજી મહારાજ શ્રી પદ્મસાગરજી ગણિવરની લોકચાહના ઉત્તરોત્તર વધી રહી છે એમાં, જેમ એમના નમ્ર, વિવેકી અને ધર્મસ્નેહ વરસાવતા સ્વભાવનો ફાળો છે, તેમ એમની ખંડન-મંડનથી મુક્ત અને સર્વગ્રાહી પ્રવચનશક્તિનો પણ ઘણો મોટો ફાળો છે, અને તેથી એમના શ્રોતાવર્ગમાં વધારો જ થતો જાય છે; અને સામાન્ય જનસમાજથી લઈને જુદા જુદા ધર્મના આગેવાનો-અધિકારીઓનો, વિદ્વાનોનો, રાજદ્વારી પુરુષોનો તેમજ નવયુવાન વર્ગનો પણ એમાં સમાવેશ થાય છે એને લઈ અનેક આત્માઓ ધર્મનો બોધ પામી જાય છે.

પંન્યાસજી મહારાજની આવી આત્મભાવને જગાડે એવી વાણીનો લાભ શ્રોતાવર્ગ ઉપરાંત દૂર દૂર રહેતા ધર્મભાવનાશીલ જિજ્ઞાસુઓ સુધી પહોંચતો કરવાનો ઉપાય એમનાં પ્રવચનોમાંથી પસંદ કરેલ કેટલાક ભાગોને પુસ્તકરૂપે પ્રગટ કરવા એ જ છે. આ વિચારનો અમલ કરવાની ભાવનાથી પ્રેરાઈને કેટલાક વખત પહેલાં એમનાં પ્રવચનોના આધારે "ચિંતનની કેડી" નામે પુસ્તક પ્રગટ કરવામાં આવ્યું હતું, જે સારો આદર પામ્યું હતું.

તત્ત્વજિજ્ઞાસુઓની જિજ્ઞાસાને સંતોષવામાં મદદરૂપ બને એ દૃષ્ટિએ તેઓશ્રીનાં પ્રવચનોના આધારે તૈયાર કરેલ બીજું પુસ્તક "[illegible]" અત્યારે પ્રકાશિત કરતાં અમને આનંદ થાય છે.

છે. જ્યાં કેટલીક પ્રતિષ્ઠિત વ્યક્તિઓના આગ્રહથી પૂજ્ય મુનિશ્રીએ આ પ્રકાશન માટે જે મૂક સંમતિ આપેલ છે, તેને અમે પૂ. ગુરુદેવની અમારા પર વર્ષેલ કૃપા સમજીએ છીએ.

ભવિષ્યમાં જે કાંઈ પ્રકાશન હાથ ધરવામાં આવશે, તેમાં તેઓશ્રીના મૂળ શબ્દો, તેઓશ્રીની ભાષા, ભાવના, અર્થની સરળતા તથા સ્પષ્ટતાને સાચવી રાખવા માટે પહેલેથી વિશેષ ધ્યાન રાખવામાં આવશે. જેથી અત્યારે તૈયાર કરેલ આ 'ચિંતનની કેડી' ભવિષ્ય માટે આત્માની ઉન્નતિનો રાજમાર્ગ બનવાનું નિમિત્ત બનશે.

આ પ્રકાશનમાં કદાચ કાંઈ સ્ખલના રહી ગઈ હોય, તથા વીતરાગ પરમાત્માની આજ્ઞા વિરુદ્ધ કાંઈ પણ લખાયેલ હોય તો તે બદલ અમો 'મિચ્છા મિ દુક્કડં' અર્પી શ્રીસંઘની તથા સુજ્ઞ વાચકોની હાર્દિક ક્ષમા માગીએ છીએ.

બુધાલાલ બબલદાસ શાહ
(આજોલનિવાસી)

વીણેલાં મોતી

વાણી અને વર્તનનું જન્મ-સ્થાન છે વિચાર

જેવા વિચાર એવી જ વાણી અને એવું જ વર્તન

નઠારા વિચાર નઠારાં વાણી-વર્તનને જન્મ આપે; સારા વિચાર સારી વાણી અને સારા વર્તનરૂપે પ્રગટ થાય.

જેવું બીજ એવું જ ફળ, એવી જ સાદી સમજની આ વાત છે. એટલે વિચારની કેળવણી એ ખરી રીતે જીવનની કેળવણી જ બની રહે છે.

ચિત્તને રઝળતું મૂકીએ અને જીવન વ્યવસ્થિત અને ઉન્નત બને એ તો આકાશકુસુમની જેમ, ન બનવા જેવી વાત છે. એટલા માટે તો બધા ધર્મોએ મનની માવજત ઉપર જ ઘણો ભાર આપ્યો છે. મન સુધર્યું એનું જીવન સુધર્યું; મન બગડ્યું એનો જન્મારો બગડ્યો.

વળી, વિચાર એ જેમ ચિત્તનો ખોરાક છે, તેમ વિચાર એ ચિત્તની નીપજ પણ છે. એટલે જ ચિત્ત જેવા સારા-નરસા વિચારોને જન્મ આપે એ પ્રમાણે જ માનવીને નાચતા રહેવું પડે છે જાણે એ ચિત્તનો દાસ જ ન હોય!

ચિત્ત તરફની આવી પરાધીનતાનો અંત લાવવાનો એક માત્ર ઉપાય ધર્મપુરુષાર્થના બળે એના ઉપર નિયંત્રણ મૂકીને એને પોતાના કાબૂમાં કરી લેવું એ જ છે. જે ચિત્ત ઉપર વિજય મેળવે છે એને માટે આત્મવિજયનો સર્વમંગલકારી માર્ગ મોકળો થઈ જાય છે.

ચિત્તને કાબૂમાં લાવવાના મુખ્ય ઉપાયો છે. પંચપરમેષ્ઠિનું [illegible], ધર્મગ્રંથો અને ઉત્તમ કોટિનાં પુસ્તકોનું મનનપૂર્વક વાચન

આપણને ગદ્ય [illegible] આ ચતુર્વિધસંઘને [illegible] એ તેમ જ સુગમ અને રોચક પ્રવચન આપે છે, [illegible] સૂત્રાનુસારી [illegible] છે. [illegible] વિષયને સરળતા અને આકર્ષક રૂપમાં રજૂ કરવાની આ કળા જેમ જે તે વિષયના [illegible] છે, તેમ સામાન્ય જનસમુદાયની સમજશક્તિને માપવાની શક્તિનું પણ સૂચન કરે છે.

પૂજ્ય ગણિવર્ય મહારાજ મુનિરાજ શ્રી પદ્મસાગરજી મહારાજ આવી જ સરળ અને મધુર વાણી તથા શૈલીના સાધક છે; બીજાને પ્રભાવિત કરવા છતાં પણ વાણીની જે સિદ્ધિ ન મળે, તે તેઓને સહજપણે મળી હોય એવી છાપ એમનું ધર્મપ્રવચન સાંભળતાં તેમ જ એમની સાથે વાત કરતાં પણ મન પર પડે છે. સાથે સાથે એમાં સંસ્કારિતા, વિનયશીલતા અને અધ્યયન-પરાયણતાની સુભગ ભાત પડેલી પણ જોવા મળે છે. આ જોઈને કંઈક એમ પણ લાગે છે કે કોઈ પૂર્વની આરાધનાનું જ આ પરિણામ હોવું જોઈએ. પ્રવચન દરમ્યાન તેઓ કોઈ ગંભીર મુદ્દો સમજાવતા હોય કે રોજિંદા જીવનને સ્પર્શતા હળવા કે સામાન્ય મુદ્દાની ચર્ચા કરતા હોય; આપણને એમ જ લાગે છે કે તેઓ બોલતા જ રહે અને આપણે એમની વાણીનું રસપાન કરતા જ રહીએ. આવી ધર્મપૂત અને મધુર વાણીનું વરદાન વિરલાઓને જ મળે છે — ન ક્યાંય કડવાશ, ન તીખાશ, ન આક્ષેપ કે ન ક્લેશ-દ્વેષનો અણસાર; જાણે કેવળ વાણીની મધુરતા જ વહી રહી છે.

"ચિંતનની કેડી" નામે આ નાના સરખા પુસ્તકમાં, પૂજ્ય પદ્મસાગરજી મહારાજની મધુર વાણીની મધુર પ્રસાદી મળ્યાનો આહ્લાદ જિજ્ઞાસુઓ અનુભવશે. આમાં ચિંતનમાં

જાદુ શ્રોતાઓને વશ કરી લે છે અને સાથે સાથે એમના સ્વભાવની મીઠાશનો પણ અનુભવ કરાવે છે.

આ પુસ્તકમાં તો, વીખરાયેલાં મોતીની જેમ, એમના પ્રવચનોમાંના કેટલાંક વિચાર-મૌક્તિકો જ સંઘરાયા છે, એટલે એ પંન્યાસ પ્રવર શ્રી પદ્મસાગરજી મહારાજના અધ્યયન, ચિંતન અને વાણીના વૈભવનો યથાર્થ કે પૂરો ખ્યાલ ભાગ્યે જ આપી શકે છે; એ માટે તો કોઈ પણ વિષયનું નિરૂપણ કરતું એમનું આખેઆખું પ્રવચન જ સુસંપાદિત રૂપમાં છપાવવું જોઈએ અને એમના આ આંતરિક વૈભવનો પૂરેપૂરો ખ્યાલ મેળવવો હોય તથા એનો મન ભરીને આસ્વાદ લેવો હોય તો તો તેઓ જેવી હૃદયંગમ અને અતિસુગમ હિંદી ભાષામાં પ્રવચનો આપે છે એ ભાષામાં જ એ સાંભળવા અને મુદિત થવા જોઈએ. કેવી કર્ણમધુર છે એમની હિંદી ભાષા અને કેવી કામણગારી છે એમની રજૂઆત! ઇચ્છીએ કે હવે પછી એમના પ્રવચનોને આ રીતે રજૂ કરવાનો પણ પ્રયત્ન થાય.

આ પહેલાં તેઓના પ્રવચનોના રસથાળ પીરસતું આવું જ એક પુસ્તક સવા વર્ષ પહેલાં "ચિંતનની કેડી" નામે પ્રગટ થયું છે, એટલે આ એમનું બીજું પુસ્તક છે. એમની વાણીના શ્રવણની જેમ એમના આ પુસ્તકનું વાચન પણ સમ્યક્ જ્ઞાન અને પ્રેરણા આપનારું બની રહેશે એવી ઉમેદ છે. અને તેથી એને આવકાર આપતાં આનંદ થાય છે.

૧. અમૂલ સોસાયટી
અમદાવાદ-૭
તા. ૨૮-૧૧-૧૯૭૧

રતિલાલ દીપચંદ દેસાઈ

અનુક્રમ

૧ ☼ આત્મસંશોધન

આત્મસંશોધનથી આત્માનો વિકાસ થાય છે. આ જગતમાં પોતાની જાતને ખરાબ હોવા છતાં સારી માનનારા ઘણા છે, પણ પોતાની જાત સારી હોવા છતાં ખરાબ માનનાર કોઈક જ મહાન માણસો છે.

જીવનમાં આત્મસંશોધન જરૂરી છે. આપણે મનુષ્ય હોવા છતાં આપણી વૃત્તિઓ શ્વાન જેવી છે. શ્વાનને જે રોટલો આપે છે, તેના પગ ચાટે છે, અને ન આપે તેની સામે ભસવા જાય છે. તેથી બીજાના દુર્ગુણો જોયા કરતાં તેના સદ્ગુણો જ જોવા. તે પ્રમાણે આપણો ચંચળ સ્વભાવને સ્થિર કરી, પોતાના દુર્ગુણોને શોધી તેને દૂર કરવાનો પ્રથમ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

માણસે પરિણામના કાંટાની માફક સ્થિરતાથી ધીમે ધીમે કામ કરવાનું છે, પરંતુ જે કરવાનું કામ છે, તે આપણે ભૂલી જઈએ છીએ ને ન કરવાના એટલે વિચાર

મરણ. આયુષ્યનું મરણ પૂરું થતાં જ તેને પોતાના વતન તરફ પાછું વળવું પડે છે. જન્મનો અનુભવ થવા દેનાર જીવને ફરી જન્મ ધારણ કરવો પડે છે.

ભાગ્યની અજમાયશ કરવાનું હોય તો વિદેશની યાત્રાનો હેતુ પણ તેવો જ ઉત્તમ જોઈએ; યોગ્યતા પણ તેવી જ ઊંચી અને ઉદાત્ત જોઈએ.

જન્મ આપણું વતન છે, દેશ છે; મુક્તિ વિદેશ છે. મુક્તિની વિદેશ સફર કરવી હોય તો જીવનમાં સમતા, સંવેગ અને તપ જોઈશે. આત્માનું જ્ઞાન જોઈશે. આંતરરાષ્ટ્રીય અંગ્રેજી ભાષારૂપી આત્માની ભાષા બોલતાં આવડવું જોઈશે.

કર્મરાજ સાથે આમાં છેતરપીંડી નહિ ચાલે. દેખાવ ત્યાગનો કરી ભોગ ભોગવતા હશો તો મુક્તિનો પાસપોર્ટ નહિ મળે. વૈરાગ્યનું સર્ટિફિકેટ લઈને સંસારની મોજ માણશો તો પાસપોર્ટ તમારો જપ્ત થઈ જશે. અને પરિણામ ?

જ્યાંથી નીકળ્યા છો ત્યાં જ પાછા ફરવું પડશે. ફરી ફરીને જન્મ-મરણના ફેરામાં પડવું પડશે, વિવિધ યોનિઓમાં ભટકવું પડશે.

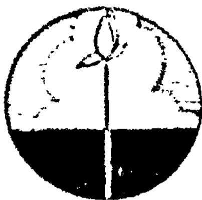

૨ ✡ માનવ

માનવજન્મ લેવાની દેવતાઓ અભિલાષા સેવે છે, કારણ કે માનવમાં માનવતાની સૌરભ બહેકે છે. પણ આજે માનવજીવન વાસનાઓથી બદસૂરત બન્યું છે. આજે માનવ-માનવ વચ્ચે વેરની, દ્વેષની, કપટની દિવાલ ઊભી થઈ છે. ને માનવ માનવની સામૂહિક કતલ કરે છે, આજનું પ્રેમપાઠ ભુલાઈ જવાયું છે. માનવતા મરી પરવારી છે. માનવ પશુ કરતા વધારે અધમ હલકો બન્યો છે.

માનવતા માનવને મહામાનવ બનાવે છે, સર્વના મિત્ર બનાવે છે. તીર્થંકર ભગવંત બનવા માટે, કેવળજ્ઞાન મેળવવા માટે સાચા માનવ બનવાની ખાસ જ જરૂર છે. જેઓ વૈભવ સુખ ભોગવતા અનુત્તર વિમાનના દેવો મનુષ્ય ભવ ઝંખે છે. ત્યાં ત્યાગ છે, સંયમ છે, તેથી ધરતી એ જ સ્વર્ગ છે. માનવીના વિચારનું કેન્દ્ર આ ધરતી જ છે. અને અહીંના માનવો આંખો બંધ કરીને સ્વર્ગની વાંચ્છના પ્રભુ પાસે કરે છે!

ધરતી પર માનવતા પ્રગટે છે. અહીં માનવ આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે. તેથી આત્માને ઊર્ધ્વગામી બનાવે છે.

૩ :: દીવાદાંડી

સાગર ઘૂઘવે છે. તેનાં મોજાં જોર જોરથી ઊંચે ઊછળે છે. એ મોજાં એવી તાકાત અને તેજ ગતિથી ખડક સાથે અથડાય છે કે નક્કી એમ લાગે કે પથ્થરના ચૂરેચૂરા થઈ ગયા.

આવા સાગરની વચ્ચોવચ્ચ એક દીવાદાંડી ઊભી છે. તેને ન મોજાંનો ભય છે, ન વમળનો; તે નિર્ભય છે, અનાસક્ત છે.

આ દીવાદાંડી જહાજો અને હોડવા માટે રાહબર છે. તે સંકેત આપે છે : થોભો, આગળ ભય છે. જાવ, કોઈ જ ભય નથી.

સાધુ-સંતો-ગુરુઓ ભવસાગરની દીવાદાંડીરૂપ છે. દીવાદાંડીમાં પ્રકાશ છે. આ સાધુ-સંતોના અંતરમાં આત્મજ્ઞાનનો દિવ્ય પ્રકાશ છે. આ જ્ઞાનપ્રકાશથી ગુરુઓ સંસારીઓને સાવધ કરે છે : થોભો! વાસનાઓનાં વાદળ આવી રહ્યાં છે. થોભો! આગળ કષાયના વમળ છે.

ભવસાગરમાં જીવનનાવ હંકારો છો ત્યારે ગુરુઓ-રૂપી દીવાદાંડી તરવા અચૂક ધ્યાન રાખો. નહિ રાખો તો ભવસાગરમાં તમારી જીવનનાવ ક્યાંક ડૂબી જશે, તેમાં કોઈ શક નથી.

૮ ✿ અઠ્ઠમ

'જ્ઞાનસાર'માં ઉપાધ્યાયજી મહારાજ જણાવે છે કે આ સંસારમાં બે વિરોધી તત્ત્વો કામ કરી રહ્યાં છે : પ્રકાશ અને અંધકાર, સત્ય અને અસત્ય, મૃત્યુ ને અમરતા, રાગ ને દ્વેષ.

આ તત્ત્વો જીવનમાં ભાન પડી જાય છે, ત્યારે મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે. રાગ-દ્વેષનું પાંજરું તેનું નામ તે સંસાર ને આત્માનો આ પાંજરામાંથી મુક્ત થાય છે, તે મોક્ષ મળે છે. રાગ-દ્વેષથી માનસિક કલહ થાય છે, સુખ કે સમાધાન વૃત્તિ દૂર થાય છે, રાગ-દ્વેષથી આત્માનો ઉદ્ધાર થતો નથી ને આત્માને સ્વના ભાવ-નિર્મળતા, ઉદારતા, પવિત્રતા તરફ જવા દેતા નથી. તેથી કર્મબંધન પણ થાય છે. મોહરાજાએ "હું" અને "મારું"- એ બે મંત્રથી કામ કર્યું છે. તેથી આપણું સ્વરૂપને [illegible] "હું" જેવો કોઈ મોટો અહંકાર નથી. જ્યારે આ બે મા 'અહમ્' આવે, ત્યારે આ મંત્ર ખોટો થઈ જાય છે. [illegible] અને

ધંધો ચાલશે કે નહિ? આ બિમારીમાંથી હું સાજો થઈશ કે નહિ? અને મરી જઈશ તો મારાં બૈરી-છોકરાઓનું શું થશે?

આ ને બીજા આવા અનેક ભયથી માનવી અંદર ને અંદર ધ્રૂજી રહ્યો છે. આવા ભયથી તે જીવે છે તેથી જીવન જીવવાનો સાચો આનંદ એ માણી શકતો નથી. શાંતિથી, નચિંત મને તે જીવી શકતો નથી. આવો માનવી ભયથી અશાંત છે, અજંપ છે.

જીવનની મુસાફરી આનંદથી પૂરી કરવી હોય તો ધર્મની ટિકિટ લઈને મુસાફરી કરો. ધર્મની ટિકિટ જેની પાસે છે એને ડરવાનું કોઈ કારણ નથી.

જેની પાસે ટિકિટ છે તેને ટિકિટ-ચેકર સતાવતો નથી. ધર્મની ટિકિટ હશે તો કર્મરાજા રૂપી ટિકિટ-ચેકર તમને સતાવશે નહિ. ધર્મરૂપી ટિકિટથી તમે નચિંત મને જીવનની મુસાફરી સુખેથી પૂરી કરી શકશો.

પણ ધર્મની ટિકિટ વિના જીવનની મુસાફરી કરશો તો દંડાયા વિના નહિ રહો એ પણ ધ્યાન રાખજો.

આથી જ 'ટિકિટ વિના મુસાફરી ન કરો,' એ સૂત્રને તમારી આત્મસાધના માટે સદાય નજર સમક્ષ રાખો.

૫. ✿ મમ અને મમતા

‘મારી વસ્તુ, મારા વિચાર નીચી જાત છે,’ એમ આપણું મમત્વ છોડીએ, તેથી હૃદયનાં દ્વાર ખૂલે છે અને માનવી જગતનો મિત્ર બની શકે છે. સ્નાત્રમાં રોજ બોલાય છે ‘સવિ જીવ કરું શાસનરસી.’

આજે ઘરમાં જ શાંતિ નથી, તો જગતને કેમ શાંતિ આપી શકીશું? જગતમાં અહિંસાના વિચાર આવશે, ત્યારે જ જગતમાં શાંતિ સ્થપાશે. આપણાં હાલ દુઃખદ. આવે તો આપણું ઉંચાણીય. ઘરે ઘરે કંકાસ, પણ પ્રીત કે જગતમાં પરસ્પરથી લાભ. માનું, મારી જરૂર તો જરૂર દુઃખ થતું નથી પણ કેવળ રમવું શું પોતે જ શું નથી, શું મેળવી છે અને કેટલું લેવું તે ઉપરી જવું પડે છે આપ જ જગતમાં જીવન ટકે છે માટે કોઈ સાથે વેરઝેર રાખવા નહીં, અને પ્રેમપૂર્વક સાથે વ્યવહાર કરવાનો છે.

મનુષ્યજાતને નવપલ્લવિત બનાવવા માટે ‘મમ અને મમત’ ને છોડી, સ્વાર્પણ, ચિંતન મનન દ્વારા આત્મ-દર્શન કરવાનું છે ને કરાવવાનું છે.

ગુરુરૂપી ગાર્ડ વિના આજ માનવીની જીવનગાડી બેફામ દોડી રહી છે. નરી આંખે ન દેખાય તેવા અનેક અકસ્માત તે રોજે રોજ સર્જે છે. પણ અજ્ઞાન માનવી તેનાથી બેખબર છે.

જીવનને અકસ્માતોથી બચાવવું હોય તો તમારી ગાડીનું સુકાન કોઈ ગુરુને સોંપી દો. ગુરુ કહે ત્યારે ગાડીને–જીવનને તેજ દોડાવો, ધીમે દોડાવો. ગુરુ કહે થોભી જાવ, તો તમારી દોડને થંભાવી દો.

ગુરુ તમને જે સંકેત આપે તે સમજો. એ સંકેત પ્રમાણે તમે તમારું જીવન જીવો.

યાદ રાખો, જે માનવી પોતાનું જીવન ગુરુને ભરોસે સોંપી દે છે તેનું જીવન જરૂરથી નિશ્ચિત સ્થાને નિર્વિઘ્નપણે પહોંચે છે.

જીવનની ગાડીને મુક્તિના ધામે લઈ જવાની છે. આ ધામે પહોંચવા માટે ગુરુનો સંગ કરી લો. ગુરુને જ તમારી જીવનગાડી સોંપી દો.

⁂

૭ ✿ પરિગ્રહ

જેટલી જરૂરિયાત હોય તેના કરતાં વધારે પરિગ્રહ ન કરવો. જરૂરિયાત ઓછી થઈ જાય એટલે વધારાની વસ્તુનો ત્યાગ કરવાનો છે

પરિગ્રહને છોડવા માટે અને બીજાના જીવનમાં તે ઉતારવા માટે વિચારોની, અન્નની, પૈસાની વહેંચણી કરી નાખવાની છે

આપણે આજે સંગ્રહમાંથી બહાર નીકળવાનું છે જરૂરિયાતથી વધારે વસ્તુ ભેગી કરવામાં વધારેમાં વધારે પાપ લાગે છે.

નાવ મોટા થવાથી, તેમાં ભાર ભરાય છે કે કોઈને વાગી જાય છે, અને કોઈ વખત લાગે, નાવ ડૂબી પણ જાય છે અને દુઃખ થાય છે. તેમ પરિગ્રહ વધારવાથી જીવનને ખૂબ જ નુકસાન થાય છે જીવનમાં શાંતિ મળતી નથી, મનમાં ક્લેશ થાય છે. કુટુંબપરિવાર માં આનંદ રહેતો નથી.

મન અને મગજ નબળાં હોય તો શી દશા થાય? લોકો આવા માનવીને પાગલ કહે છે. આંગળી ચીંધીને કહે છે કે : 'તેના મગજનો એક સ્ક્રૂ ઢીલો થઈ ગયો છે.'

મન નબળું હોવાથી સત્યનો નિર્ણય થઈ શકતો નથી. માનવી વિવેક ખોઈ બેસે છે. આથી અસારને તે સાર માની લે છે, સારને અસાર. ભોગમાં સુખ અને ત્યાગમાં દુઃખ.

આનું પરિણામ આજ એ આવ્યું છે કે આજનો માનવી અનેક સગવડો અને સાધનો વચ્ચે પણ દુઃખી છે, સંતપ્ત છે, અજંપાથી ઘેરાયેલો છે.

જરૂર છે મનને સુદૃઢ કરવાની. જરૂર છે વૃત્તિઓને સ્થિર કરવાની. જરૂર છે વાસનાઓ અને કામનાઓને નિયંત્રણમાં રાખવાની.

અને સૌથી વધુ જરૂર છે આત્માથી વિખૂટા પડી ગયેલા મનને ફરીથી આત્મામાં પરોવવાની, ઢીલા પડી ગયેલા મનના સ્ક્રૂને દૃઢ કરી એને આત્મા સાથે જોડી દેવાની.

❋

૮ ✿ સ્ત્રી એટલે સંયમ

સ્ત્રીના જીવનમાં સંયમનું મહત્વ એટલું છે જે સંયમ કિનારાને જીવનની આસપાસ રાખવાનો છે. એકવાર સરિતાએ કિનારાને કહ્યું "તમે તૂટી જાવ, કારણ કે મારે દબાવું દબાવું અંદર રહેવું નથી."

ત્યારે કિનારાએ કહ્યું: "હું આજે તૂટી જઈશ, તો તમારે સરિતાને રણમાં ફેરવાઈ જવું પડશે, અને મહાસાગરને મળી શકાશે નહીં." એમ સ્ત્રીના જીવનની આસપાસ સંયમ રૂપી કિનારો નહીં રહે, તો જીવન નદી ત્યાં વેડફાઈ જશે ને નાશ પામશે.

દિવાળીના દિવસોમાં પતિ પત્ની લક્ષ્મીપૂજન કરે છે. પતિ પોતાને કાજે માતાની દેવાલયમાં અને અંબાજી સ્તવન, પૂજન કરતાં સરસ્વતીની પૂજા કરે છે. આમ સ્ત્રી, ધન દેવી, શક્તિ દેવી અને વિદ્યા દેવીનું સ્થાન છે.

પત્નીને અર્ધાંગ અને અરધ અંગ કહે છે, માટે તો તે પત્ની.

૮ ∴ કારખાનું

આજ માનવી મોટાં મોટાં કારખાનાં સ્થાપે છે. ઔદ્યોગિક વિસ્તારમાં રાત-દિવસ કારખાનાં ધમધમે છે. લાખો રૂપિયાની કિંમતના માલનું ઉત્પાદન થાય છે.

આ જ કારખાનાંમાં હડતાળ પડે છે તો ઉત્પાદન સ્થગિત થઈ જાય છે. વ્યક્તિગત અને રાષ્ટ્રીય આવકમાં તેનાથી મોટી ખોટ જાય છે.

માનવી જડ કારખાનાંને ચલાવે છે, તેની તાકાતને સુપેરે ઓળખે છે, પણ ખુદ પોતાનો દેહ એક જબરદસ્ત કારખાનું છે તે ભૂલી જાય છે.

આ મનખાદેહ દ્વારા આધ્યાત્મિક ઉત્પાદન કરવાનું છે. તેમાંથી પ્રેમ, કરુણા, મૈત્રી, શાંતિ વગેરે ઊંચી જાતનો માલ ઉત્પન્ન કરવાનો છે.

કારખાનું નફો રળવા ચલાવાય છે, વધુ શ્રીમંત બનવા ચલાવાય છે. તે ખોટમાં જાય તો કોઈ કારખાનું ચલાવવાની મૂર્ખામી કરતું નથી.

પરંતુ પોતાનું દેહરૂપી કારખાનું ખોટમાં ચાલે

૯ ❀ મૂલ્યવાન વસ્તુ

વસ્તુ જેમ કિંમતી હોય તેમ તેને તપાસવાનું-માપવાનું સાધન સૂક્ષ્મ હોય. લાકડાં કરતાં અનાજ મૂલ્યવાન છે, તેથી તેને માપવા માટે કાંટો નાનો હોય છે. સોના કરતાં હીરા અને રત્નો મૂલ્યવાન હોય છે, તેથી તેમને તોલવાનો કાંટો સૂક્ષ્મ હોય છે.

જગતમાં સૌથી વધારે મૂલ્યવાન વસ્તુ ધર્મ જ છે. તેથી ધર્મ સૂક્ષ્મ બુદ્ધિથી જણાય. કાંટો બરાબર ન હોય તો માપ બરાબર જાણી શકાતું નથી.

આપણી બુદ્ધિ સૂક્ષ્મ ને સ્થિર હોવી જોઈએ. આપણા ચિત્તની અંદર તત્ત્વો પડેલાં છે, તે તપાસવા સૂક્ષ્મ બુદ્ધિ જોઈએ. અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુને દર્શનનું ધ્યેય બનાવવાનું છે. એકમાં સૂક્ષ્મતા ને સ્થિરતા બન્ને છે. ધર્મ તારણહાર છે, ધર્મ સાધ્યરૂપ છે.

❍

૯ :: લક્ષ્ય

માનવી ત્યારે ગુફામાં રહેતો હતો. એ યુગમાં તે ગોફણ વાપરતો હતો. એ જ માનવી જંગલમાં વસવા લાગ્યો, ત્યારે તેણે તીર-કામઠાં વાપરવા માંડ્યાં. એ પછી સમયના વહેતાં પ્રવાહ સાથે તેણે લક્ષ્યવેધના સાધનો-શસ્ત્રોમાં અભૂતપૂર્વ પ્રગતિ કરી. તેણે બંદૂક શોધી. રાયફલ શોધી, તોપ અને મિસાઇલ્સ પણ શોધ્યાં.

ગોફણ હોય કે બંદૂક, તોપ હોય કે મિસાઇલ્સ, આ બધાં જ શસ્ત્રો લક્ષ્ય પર તકાય છે. જેને મારવાના છે, વીંધવાના છે તેના પર તે મંડાય છે.

ફળ તોડવા માટે ફેંકાયેલ ગોફણ ફળ પર તાકેલી ન હોય તો ફળ નથી તૂટતું. બંદૂક, તોપ, મિસાઇલ્સ પણ ત્યારે જ લક્ષ્યને વેધી શકે છે, જ્યારે તેનું નિશાન ચોક્કસ હોય છે. નિશાન ચોક્કસ ન હોય તો આમાંથી એક પણ હથિયાર લક્ષ્યવેધ નથી કરી શકતું.

જડ પદાર્થો પ્રત્યે આટલો ચોક્કસ માનવી પોતાના જીવનના લક્ષ્ય પ્રત્યે કેટલો બેદરકાર રહે છે!

૧૧ ✡ આજ

ભગવાન મહાવીરે ગૌતમ સ્વામીને વારંવાર કહ્યું છે કે 'હે ગૌતમ ! એક ક્ષણ પણ તું પ્રમાદ કરીશ નહીં ' કારણકે ગયેલો સમય ફરી પાછો આવતો નથી. તેથી તેનો સદુપયોગ કરવાનો છે. સમય અમૂલ્ય છે, તે કદી પકડી શકાતો નથી, ને તે પકડી શકાય તો રોકી શકાતો નથી. ભગવાન તીર્થંકર પણ સમયને રોકી શક્યા નથી. સમયને રોકી નહીં, પણ પારખી શકાય છે. ને પારખી શકાય છે સદ્‌ગુણ વડે. જેની પાસે સમજણ છે, તે જ સમયને પારે. કોઈમાં વાપરે છે. જે ચાલ્યું જાય છે, તે સમય પાછો પણ આવતો નથી માટે આવતી કાલનું કામ આજે જ કરો. આજે કાલની વાતને જતી કરીને આજને સુંદર બનાવવાની છે. પ્રત્યેક દિવસ આરાધના કરી લેવાના છે. જિંદગી તારીખ પર નહીં, આજ પર ટકવાની છે.

સમય તો પાણીના પ્રવાહની જેમ વહી રહ્યો છે. સ્વાધ્યાય, તપ, બ્રહ્મચર્ય, ઉપકાર અને દાનાદિ ધર્મોને ઉપાર્જવાનો છે, કરવાનો છે, સદુપયોગ જેમ બને તેમ વધારવાના છે.

પ્રથમ મનને એરકન્ડીશન કરો. મનને ઇચ્છાઓની કામનાઓ અને વાસનાઓથી ઠંડું કરો. અને પછી જ્યાં જશો ત્યાં બધે શીતળતા જ શીતળતા અનુભવશો.

પ્રથમ મગજને સાઉન્ડ-પ્રૂફ કરો. નિંદાઓ અને વિકારોના અવાજને મગજમાં ઘૂસવા જ ન દો. મોહના ઘૂમરાઓને મગજમાં દાખલ જ ન થવા દો. દુન્યવી ગાવાતોને એક વાર મગજમાં આવતાં બંધ કરી દો અને તમે ભારે ઘોંઘાટમાં પણ નિરવ શાંતિ માણી શકશો.

આથી જ કહેવાનું કે મકાનને નહિ મનને એર-કન્ડીશન બનાવો, મગજને સાઉન્ડ-પ્રૂફ બનાવો.

કંચન, કુટુંબ, કાયા અને કામ એ ચાર જગતમાં દેખાય છે, પણ એ ચારમાંથી કોઈ એક પણ સાથે આવવાનું નથી. દાન, શિયળ, તપ અને ભાવ સાથે આવવાનાં છે, જો આ ચાર નહિ હોય, તો પેલા ચાર નઃ સાથે આવવાના જ છે.

માનવી બહારગામ જાય, ત્યારે સાથે ખાવાનું ભાથું લઈ જાય છે. માનવી ગમાર નથી, પોતાની સગવડ સાચવવા માનવી ખુબ જ બાહોશ છે.

જીવનમાં લાંબા લાંબા પ્રવાસનો અંત નથી, છેડો નથી. અંત નથી એવા પ્રવાસમાં ચાલી નીકળેલા માનવી પાસે ખાવાનું શું ? પ્રવાસમાં સાથે સગવડ ન હો તો તેને જ્ઞાનીઓ ગમાર કહે છે. દરેક માનવી પોતાને પંડિત માને છે, પણ આપણું ભાતુંપાણું ક્યાં સુધીનું ? ડહાપણ એમાં છે કે જેનો વિરામ શાંતિમય હોય

લાંબા પંથે જવા માટે ભવનું ભાથું બાંધવાનું છે. ભૌતિક સાધનો તમારા ગયા પછી બીજાના હાથમાં જવાના છે.

ભવભાથામાં ચાર અંગ છે

૧. જ્ઞાની પુરુષો શાસ્ત્રોના સુવચનોનું શ્રવણ

૨. વિચારપૂર્ણ મનન

૩. નિદિધ્યાસન ક્રિયા પર સંયમ અને આત્મસાત્ નિ

૪. સમજણપૂર્વકનું વિચારપૂર્ણ આચરણ

જીવન પણ એક મકાન છે. મોટા ભાગના આ જીવતા મકાનો આજે ભંગાર અને ખંડેર છે. આખિર કોઈક ઊભું છે.

કારણ માનવીએ પોતે જીવવાનો કોઈ નકશો નથી બનાવ્યો. જીવન જીવીને પોતે ક્યાં પહોંચવું છે તેનું લક્ષ્ય નક્કી નથી કર્યું.

નકશા વિના મકાન નહિ.

લક્ષ્ય વિના જીવન નહિ.

જીવનની સુંદર ઈમારત ઊભી કરવી હોય તો જીવન જીવવાનો નકશો બનાવો. અને આ નકશો તમને શ્રમણ ભગવંત દોરી આપશે.

વીતરાગ ભગવંતનો આ સીધો પ્રતિનિધિ તમારા જીવનનો જે નકશો બનાવશે તેમાં સુખ જ હશે. શાંતિ જ હશે. કારણ—

શ્રમણ તો જીવન ઈમારતનો આર્કિટેક્ટ છે.

૧૪ ✡ નવપદ

નવપદજીના ચક્ર સાથે મનને બાંધવાનું છે, જેથી તે ભટકતું અટકી જાય. ચક્રવર્તી છ ખંડ પર વિજય મેળવે છે, જ્યારે સિદ્ધચક્ર ચૌદ રાજલોક પર વિજય મેળવે છે

અઢાર દોષ રહિત, અંતરના શત્રુઓ પર વિજય પ્રાપ્ત કરનાર, ત્રણ જગતને જોનાર અરિહંત છે

અરિહંતો આકારવાળા છે, સિદ્ધો અનાકારી છે. સિદ્ધોને ઓળખાવનાર અરિહંતો છે. કોહીનૂર નાનુ નથી, પણ તેને ઓળખાવનાર મ્યુઝિયમ છે, તેમ સિદ્ધો નાના નથી. પણ તેને ઓળખાવનાર અરિહંતો છે.

વાણીની વર્ષારૂપ અરિહંતો છે તારું શિષ્યોને ધર્મરૂપી અમૃતનો આપે છે, તેથી અરિહંતનું નામ મોટું લેવાય છે

આપણા આ માનું સ્થાન અરિહંત કરે છે. ક.ન.

આ ભાવના અને વેદનાથી અપાતું દાન પાકા ફળ જેવું છે.

તમારે આત્માનંદનો રસ માણવો હોય તો વૃત્તિ અને વિકારથી નહિ, ભાવના અને વેદનાથી દાન કરો.

એથી ય આગળ વધીને કહું તો સકળ જીવસૃષ્ટિ પ્રત્યે આત્મભાવનું એવું તાદાત્મ્ય સાધો કે દાન આપોઆપ જ થઈ જાય.

૧૫. ✿ જ્ઞાન અને જ્ઞાની

ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં પ્રભુ જણાવે છે કે બાળજીવો નાનકડી વસ્તુ મેળવવા માટે મોટી વસ્તુ જતી કરે છે, પણ સમજુ માનવો કિંમતી વસ્તુ મેળવવા માટે નાની વસ્તુ જતી કરે છે. નાનું બાળક એક પીપરમીન્ટના બદલામાં પોતાનું ઘરેણું આપી દે છે.

ઇન્દ્રિયોની તૃપ્તિ અને લૌકિક સુખો પાછળ જ બાળજીવો જીવન જીવી રહ્યા છે, જ્યારે પંડિત માણસ તો જીવનભર આત્માનો જ વિચાર કરી રહ્યા છે.

આપણા અંતરના દ્વાર બંધ થયેલ છે. અંતરમાં તિમિર છે, કેમ કે અંધારા ઓરડામાં આપણે તેથી દાખલ નથી થતા. મોટી ચાર પાકી ચોકીઓ છે: ક્રોધની, માનની, માયાની અને લોભની. એની ચોકી અંતરમાં પ્રસરેલી છે, પણ જ્ઞાનનો પ્રકાશ અંતરમાં જતાં દ્વારો ખુલી જાય છે.

મચ્છરો ઓરડીબહાર નીકળતા ગયા. અંધારું વધતું ગયું. ક્યારે ઊંઘી ગયો તેની ખબર જ ન પડી. પણ ત્યાર પછી એક પણ મચ્છર ન કરડ્યો.

ભીતરના જીવનનું પણ એવું જ છે. અજ્ઞાનનું અંધારું છે ત્યાં સુધી વિકારોના મચ્છરોના ડંખ આત્માને લાગતા જ રહેવાના.

આ ડંખથી બચવાનો, મચ્છરોના ત્રાસથી ઉગરવાનો માત્ર એક જ ઉપાય છે : જ્ઞાનનો દીપ કરો અને વિકારો ગાયબ.

❋

૧૬ ✡ પ્રકાશપંથ

નૈસર્ગિક બનાવ જીવનને પ્રેરણા આપે છે. ફૂલ સુંદર ખીલે છે, સૌરભ આપે છે અને સાંજે કરમાઈ જાય છે, તે જોઈને મનમાં દુઃખ થાય છે અને ફિલસૂફીના તરત જ વિચાર આવી જાય છે કે 'જન્મે છે, ખીલે છે અને મરવા ટાણું કાળ આવતાં જીવનની સમાપ્તિ થઈ જાય છે.'

'રાજીમતીને છોડીને નેમકુમાર સંયમ લે છે' એવું ચિત્ર જોઈને પાર્શ્વકુમારને સંયમભાવના થાય છે. આમ કેટલાક ચિત્રો પણ આત્માની ઉન્નતિ કરે છે.

પ્રભુની ભવ્ય મૂર્તિ પણ આપણને પ્રેરણા આપી જાય છે. શ્રવણ બેલગોલામાં બાહુબલિની પ્રતિમા જોઈને વિરાટતાના દર્શન થાય છે. પાલિતાણામાં શ્રી આદીશ્વરની મૂર્તિ જોઈને આપણા ભાવો બદલાઈ જાય છે. મહેસાણામાં શ્રી શીમંધરસ્વામિની મૂર્તિ જોઈને ભવ્યતાના દર્શન થાય છે.

નૈસર્ગિક બનાવો, ચિત્રો, મૂર્તિઓ, કલા ને જ્ઞાનીની વાણી જીવનને પલટાવી નાખે છે, અને હૃદયનાં દ્વાર ખોલે છે, જેથી અંતરમાં પ્રકાશ પથરાય છે, અને આત્મા પ્રકાશપંથે વિહરે છે.

પતંગ આનુકૂળ ગગનમાં જ ઊડે છે. જીવનની પતંગનું તેવું નથી, તે આનુકૂળ અને પ્રતિકૂળ બંને સંજોગોમાં ઊડે છે.

જીવનની પતંગને જેટલો ભોગરૂપી દોર છોડશો તેટલી તે ઊડશે, પણ દરેક પતંગ કપાય છે તેમ જીવનની પતંગ પણ આયુષ્યકર્મ પૂરું થતાં એક દિવસ કપાય છે.

કાગળની પતંગ જમીન પર જ પાછી પટકાય છે. જીવનની પતંગ ધારો તો તેને ઊંચે ફેંકી શકાય છે.

આ માટે જરૂર છે ભોગોને ખતમ કરવાની, કામનાઓનો નાશ કરવાની અને સાધનાના દોરથી તેને ઊંચે લઈ જવાની.

તૃષ્ણાના દોરથી જીવનની પતંગ જમીન પર પટકાશે, તપના દોરથી જીવનની પતંગ સદાય આત્માના આકાશમાં ચગેલી રહેશે.

એક્લવાળાને ને ચામડીના રોગીને આયંબિલ નીરોગી બનાવે છે.

તપશ્ચર્યાથી રોગીને આરામ મળે છે. ઉપવાસ કરનારા વધારેમાં વધારે જીવે છે. [illegible] કરનારા વધારે જીવે છે. તપ કર્યા પછી પારણું કરતા બહુ જ સાચવવાનું છે. ધીમે ધીમે ખોરાક લેવાનો છે.

તપશ્ચર્યાથી શરીરના રોગો દૂર થાય છે પછી મન નિરોગી બને છે અને પછી આત્મા શુદ્ધ બને છે.

તપ કરનારે [illegible] બહુ [illegible] રાખવાનું છે. તપ એ સૂર્ય જેવો છે. સૂર્યને [illegible] અને [illegible] [illegible] છે. તપ પણ [illegible] છે. સૂર્ય [illegible] ગરમી આપે છે, પણ તપ કદી ગરમી આપતો નથી.

[illegible] તપ [illegible] લાભ થાય [illegible] [illegible] [illegible] થાય [illegible] [illegible] [illegible] તપમાં કંઈ કહેવું નથી.

[illegible] જગતમાં [illegible] દેખાતું તે [illegible] છે, માટે તેનો નિરાકાર નહીં [illegible] [illegible] કઠિન રહેવાનું.

આત્મામાં એટલા બધા એકલીન થઈ જવાનું કે ખાવાનું ભૂલી જવાય, પીવાનું ભૂલી જવાય. આ જગત આખું વિસરી જવાય. માત્ર એક જ સ્મૃતિ સંવેદન રહે કે હું આત્મા છું.

આત્માનુલક્ષી તપ મનના વિકારોનો નાશ કરે અને મનને આત્માનો અનુભવ કરાવે છે. આત્મ સાક્ષાત્કાર કરાવે છે.

તપથી આત્માને પામવાનો છે, આત્મા આત્મ પામે છે ત્યારે તે પરમાત્મા બને છે.

૧૯ ✲ નય અને પ્રમાણ

વસ્તુનું એક બાજુનું દર્શન આપે તે નય છે. એક જ વાતને મુખ્ય બનાવી, જગતની બીજી બધી વસ્તુઓને ગૌણ બનાવવી તે નય છે. નય એકલું સાચું નહિ.

બધી વસ્તુના સહકારથી એક વસ્તુ બને છે, તે પ્રમાણ છે.

નયમાં મિથ્યાત્વ હોય છે અને પ્રમાણમાં સમ્યક્ત્વ હોય છે.

જૈનદર્શન પ્રમાણરૂપી પેટમાં નયને સમાવે છે. સત્ય અને અસત્યનું મિશ્રણ કરીને દર્શનોના સમન્વય એમ સાથી સત્યને તારવી લેવાનું છે, જેમ આપણે, દા.ત. કહીએ કે 'હું ઘડો પીઉં છું.' એવી રીતે આપણે, ઘડામાં રહેલા પાણીને પીએ છીએ.

દર્શનોનો વ્યવહાર નય અને પ્રમાણથી ચાલે છે.

ચિત્તની કેડી

આ બહારની અને અંદરની ઇન્દ્રિયોની વાસનાને બાંધી દેવામાં આવે અને આત્મામાં સ્થિર કરવામાં આવે. ધ્યાનને ધર્મધ્યાનમાં પરોવી રાખવામાં આવે—એ આ જ માનવજાતને શુદ્ધ કરી દે. ઇન્દ્રિયોને બાંધી દેવાથી તે અકલ્પ્ય પરિણામો પ્રાપ્ત કરી શકે.

આજે સૌથી વધુ જરૂર છે બહારની વૃત્તિઓ અને વિચારોને, કુંઠાઓ ભરેલી વાસનાઓ અને કામનાઓને બાંધવાની.

જે પોતાને પોતાના આત્મામાં બદ્ધ કરે છે તે અવશ્ય મુક્તિ પામે છે.

નયના સર્વ મિશ્રણને પ્રમાણ કહેવાય છે. રૂપિયા રૂપિયા ગણતાં સો રૂપિયા બને છે. રૂપિયા એટલે નય અને સો રૂપિયા તે પ્રમાણ છે

નયને આધારે ચાલતું જગત જીવનના વિચાર કરી શકતું નથી. વિચારોને નયથી શરૂ કરવાના અને પ્રમાણથી પૂરા કરવાના. એકલું નય કે એકલા પ્રમાણ ચાલી શકતું નથી. શબ્દના અર્થ નયથી થાય છે, વાક્યના વિચાર પ્રમાણથી થાય છે. 'હાથ'ના નયથી એક જ વિચાર અને પ્રમાણથી અનેક અર્થો થાય છે

નય દ્વારા અર્થની પ્રાપ્તિ થાય છે અને પ્રમાણ દ્વારા નિર્ણય લેવાય છે.

"આત્મા" બોલવાથી શબ્દ બોલાય છે, એકાન્ત ચિંતન (નયમાં) અને બીજામાં ચિંતન વિચારણાં આવે છે.

પ્રમાણને કારણે તત્ત્વોને આવરણ [illegible] છે. જ્ઞાન તો દરેકની પાસે હોય છે, પણ તે જ્ઞાનને આવરણ [illegible] [illegible], જ્યારે ક્રિયાનું ચિંતન થાય, ત્યારે [illegible] આવરણ દૂર થાય છે.

ક્રિયાનો અર્થ [illegible] પ્રમાણ [illegible] છે. ક્રિયાનો શબ્દ બને ત્યાં સુધી પ્રમાણ [illegible]. સર્વ

જેમનું દબાણ ન મટે ત્યાં સુધી જેઓ એક પગ પણ ઉપાડી શકતા નથી.

મન પણ એક ગોળો છે. આ ગોળાને વિષય અને કષાયની શત્રુ ટોળકીમાં ફેંકવાનો છે. આ માટે મન પર દબાણ લાવવું પડશે. જિજ્ઞાસાને વધારવી પડશે. જેટલા વેગથી જિજ્ઞાસા મનને ધક્કો આપશે તેટલા વેગથી તે આંતરિક શત્રુઓની ટોળકીમાં જઈ ને દુશ્મનોને ખતમ કરશે.

અવશ્ય, આત્માનું રાજ્ય ટકાવી રાખવું હશે તો કામ-ક્રોધ આદિ છ મહાશત્રુઓને ખતમ કરવા પડશે. આ માટે મનના ગોળાને ભારે દબાણથી છેક તેમના પર ફેંકવો પડશે.

અને મનના ગોળાને ફેંકવા માટે આત્માને પામવાની જિજ્ઞાસા તીવ્રથી ય તીવ્ર, ઉત્કટમાં ઉત્કટ રાખવી પડશે.

૨૦ ✿ ચૈતન્ય

ચૈતન્યનો ઉપયોગ વધતો જાય તેમ તેનો વિકાસ વધતો જાય છે. મનુષ્ય માટે સૌથી વધારે તેને ઉપયોગ છે તેના ઉપયોગથી (દર્શન અને જ્ઞાનથી) જેટલા જેટલા કર્મબંધન તે કરે છે અને ઉદયમાં આવેલા કર્મને પ્રમાણનાથી ભોગવતાં નવાં કર્મો બંધાતા નથી અને ઉદયમાં આવેલાં કર્મો ખપી જાય છે નિર્બંધ થતા હોય. ભૂખ્યા હોય ત્યારે તેની સેવા કોણ કરે છે ? તે ચિત્ત રહેતા ના જાણો કે હું નિર્બંધ કરતો તો ઘણું જ શીખી છું

ગજસુકુમારના માથે સગડી સળગાવી હતી ત્યારે પણ તેમનામાં અદ્ભુત સમતા હતી ઉપયોગ સ્વભાવ ન ના દૂ એને ખોટા બનાવે છે, સંસારની વાર્તા વાતા ચાલે છે. આર્તધ્યાન કરીને નવા કર્મો બાંધે છે

જીવનમાં રોજ ક્રિયા અને પ્રવૃત્તિ પાછળ ઉપયોગ હોય છે આપણો ઉપયોગ આપણા આત્મા સુધી હોય છે ઉપયોગ માણસ પણ "આમ હતો" [illegible] તત્ત્વ જ પરમાત્માથી છૂટો થઈ જાય છે.

પોતાનું પોતાનું કરવું, દયા કરવું અને [illegible] શકાતો વિચાર કરવો તે મને શકે ચૈતન્યના ઉપયોગ છે [illegible] [illegible] થાય છે.

૧૦ ∴ બૂંદ

સાગર ધીર છે, ગંભીર છે, તપસ્વી પણ છે.

સાગરનું પાણી કોઈ પીતું નથી. પીવે છે તો તેનાથી સુકાતું ગળું ભીંજાતું નથી. તરસ એની એ જ રહે છે. ઊલટું સાગરનું પાણી પીવાથી મોં ખારું બની જાય છે.

સાગર જાણે છે કે પોતે ખારો છે. આથી જ એ પોતાની ખારાશ મિટાવી દેવા ખડક સાથે જોરથી માથાં પછાડે છે.

પરંતુ સાગર માત્ર માથું જ નથી પછાડતો; અબોલપણે, દૃઢ શ્રદ્ધાથી અને કશીય ફરિયાદ કર્યા વિના સમભાવથી તે તપ પણ કરે છે.

પોતાની જાતને તે તપાવે છે. સૂર્યની અસહ્ય ગરમીને એ પોતાની છાતી પર ઝીલે છે. ગગન ક્યારેક આગ ઓકે છે. માનવ સૃષ્ટિ એ ધોમધખતા તાપથી આકુળ-વ્યાકુળ બની જાય છે. ત્યારે સાગર એ ગરમીને પોતાના અણુએ અણુમાં પ્રસરવા દે છે.

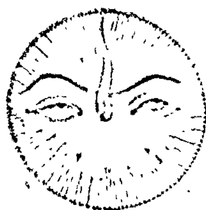
ભૂગોળનું વિજ્ઞાન કહે છે કે સૂર્યની ગરમીથી સાગરના પાણીની વરાળ બને છે. એ વરાળ ઊંચે ચડે

સંસારમાં જ આદર્શ કેળવવાનો છે. આજે હવામાં મોક્ષની વાતો થાય છે. જીવનમાં હાહાકાર હોય છે.

માણસનો આદર્શ કોઈના જીવનને જરૂર પ્રેરણા આપે છે. જીવન લોકપ્રકાશને માટે જીવાય તો જીવન સાર્થક થાય છે જીવનમાં ત્યાગની મહત્તા છે. તપ વિના સિદ્ધિનાં ફળ કદી પ્રાપ્ત થતાં નથી જીવનમાં અમુક ધ્યેય-આદર્શ આવશ્યક છે. ભલે સૂર્ય કે ચંદ્ર આપણે ન બની શકીએ, પણ કોઈક સદ્ગુણોના તારા બનીને પ્રકાશ જીવનમાં પાથરી જવાય.

૬

સંયમધારીનું સ્મરણ આપણને સંયમ અપાવે છે મંદોદરીએ રાવણને કહ્યું કે "તમે રામનો વેશ કરીને જાઓ, તો તરત જ સીતા તમારી સામે જોશે" ત્યારે રાવણે કહ્યું કે "રામનું સ્મરણ કરું છું, ત્યારે મને તારી સામું જોવાનું પણ મન નથી થતું અને કેવળ [illegible] બની જવાનું મન થાય છે" એવું સ્મરણ કરતા આપણો આત્મા પ્રેરક બની જાય છે

૧૧ :: આંખ

મીઠાઈમાં જ મીઠાશ છે. લીમડામાં જ કડવાશ છે. ગુલાબની પાંખડીઓમાં જ સુંવાળપ છે. કાંટામાં જ તીક્ષ્ણતા છે.

અ નામની વ્યક્તિએ ચશ્માં પહેર્યાં છે. તેનાં ચશ્માંના કાચનો રંગ સફેદ છે.

બ નામની વ્યક્તિએ પહેરેલા ચશ્માંના કાચનો રંગ લાલ છે.

કોઈએ લીલા કાચનાં ચશ્માં પહેર્યાં છે, તો કોઈએ આસમાની રંગનાં.

આ બધા જ ચશ્માંધારીઓ એક જ વસ્તુને જુએ છે, પણ કોઈને એ વસ્તુ છે તેવી જ દેખાય છે, કોઈને લીલી તો કોઈને આસમાની.

આમાં વાંક શું વસ્તુનો છે? ના. વસ્તુ તો છે તેવી ને તેવી જ છે, પણ આંખ પર રંગીન કાચનાં ચશ્માં પહેર્યાં છે એટલે દરેકને એક જ વસ્તુ જુદા જુદા રંગની દેખાય છે.

૨૩ ☆ આગિયા

આત્મા માટે આગિયાનું કામ કરનાર અને આત્માને તારનાર શ્રુતજ્ઞાન છે. સમ્યગ્દૃષ્ટિ પાસે મિથ્યાત્વ આવી જાય તો અલૌકિક બની જાય છે, અને મિથ્યાત્વ પાસે એ આગમ આવે તો લૌકિક બની જાય છે. આનું કારણ અજ્ઞાન છે. દયા જેવી રીતે કરતા મર્યાદા પ્રમાણે, દેવાની પ્રકાશ પ્રગટે છે.

મતિજ્ઞાન કારણ છે અને શ્રુતજ્ઞાન કાર્ય છે. કારણ અને કાર્ય જુદા પાડી શકાતા નથી. મતિપૂર્વકનું જ્ઞાન અભિરામ છે.

જેના વડે સાંભળેલો વ્યવહાર થાય છે તે શ્રુતજ્ઞાન છે. મતિ એટલે સમજવું અને શ્રુત એટલે સાંભળવુ

ભગવાન મહાવીર સ્વામી બોલ્યા તે ગૌતમ સ્વામીએ સાંભળ્યું અને તેમાંથી આગમો રચાયા તે શ્રુત બની ગયાં

યાજ્ઞિક સમજણ મતિ છે, સાંભળવું એ શ્રુત છે. પૂર્વાનુભિત મતિજ્ઞાન છે અને ઈન્દ્રિયજનિત શ્રુતજ્ઞાન છે.

૧૨ :: સાગર

નદી સતત વહે છે. પહાડ પરથી નીકળી અનેક વિસ્તારોમાં વહેતી વહેતી તે છેવટે સાગરમાં મળે છે.

સાગર ઘૂઘવે છે, ઊછળે છે; નદીઓને પામીને તે વધુ ઘૂઘવાટ કરે છે.

નદીઓનું પાણી મીઠું છે. સાગરનું પાણી ખારું. નદી તો એની એ જ છે, જે પર્વતમાંથી નીકળી સાગરમાં સમાઈ જાય છે. તેનું પાણી એનું એ જ છે—જે પાણી પીને લોકો પોતાની તરસ છિપાવે છે.

તો સાગરનું પાણી ખારું કેમ? સાગર ખારો ખારો કેમ? નદીઓના મીઠા પાણીથી બનેલા સાગરનું પાણી માનવી થૂંકી કેમ નાંખે છે?

કારણ, નદી સમાજવાદી છે, સાગર સંગ્રહાખોર છે.

પર્વતની ગોદમાંથી નીકળેલી નદી જ્યાં જ્યાં વહે છે ત્યાં ત્યાં તે પોતાનું પાણી આપતી આપતી આગળ વધે છે.

નદી દાન કરે છે, વહેંચે છે. ઉદારતાથી તે આપે છે. સાગર નથી દાન કરતો, નથી વહેંચતો, નથી કોઈને સ્વેચ્છાએ આપતો.

૨૫. ❋ આત્માના અલંકાર

આત્માના અલંકારોમાં નવ પ્રકારો કહ્યા છે.

નિવૃત્તિમય ત્રણ અલંકાર (૧) સામાયિક (૨) પ્રતિક્રમણ અને (૩) પૌષધ

પ્રવૃત્તિમય ત્રણ અલંકાર (૪) પ્ર[illegible] (૫) [illegible] (૬) સ્વાધ્યાય

[illegible]મય ત્રણ અલંકાર (૭) દાન (૮) શીલ (૯) તપ

(૧) સામાયિક એટલે કે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

(૨) પ્રતિક્રમણ એટલે કે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે.

૧૩ :: પાણી

પૈસામાં ન સુખ છે, ન દુઃખ. પ્રતિષ્ઠામાં ન આનંદ છે, ન આંસુ. પ્રેમમાં ન ઉલ્લાસ છે, ન ઉદાસી. ઘરમાં ન શાંતિ છે, ન કકળાટ.

આત્મા તો સુખથી સભર છે, આનંદથી છલોછલ છે. ઉલ્લાસથી તે ઉભરાય છે. આત્મા તો શાંતિસ્વરૂપ છે.

તમે ચૂલો સળગાવતા હો કે સગડી, પ્રાયમસ પેટાવતા હો કે ગેસ. એના ઉપર તમે જ્યારે પાણીની તપેલી મૂકો છો, ત્યારે એમાંનું પાણી ઠંડુ હોય છે. એ જ સાધનોને તમે સળગાવો છો તો પાણી ગરમ થાય છે.

વાસ્તવમાં પાણી ગરમ નથી હોતું; ગરમ કરવાથી તે ગરમ બને છે. પણ એ જ ગરમ પાણી નીચેનું બળતણ બંધ પડી જતાં વળી પાછું એ ઠંડું પડી જાય છે. આમ પાણીનો સ્વભાવ ઠંડકનો છે.

એ જ પાણીને રેફ્રીજેટરમાં મૂકો તો એ પાણી બરફ થઇ જશે. પણ બરફ એ તેનો સ્વભાવ નથી આથી જ બરફ બહાર મૂકતાં તે ફરી પોતાના પ્રવાહિત રૂપમાં આવી જાય છે.

૨૬ ✿ યોગની વિશિષ્ટતા

ખરું જાદુ કરતાં યોગનાં જાદુ મોટાં બની જાય છે લૌકિક ચમત્કાર એ ભલે ચમત્કાર નથી પણ જે આત્માને પલટાવી નાખે તે સાચો ચમત્કાર છે. પ્રથમ આત્મા યોગથી મહાન બની જાય છે. યોગથી ચંચળ મન સ્થિર ને સ્વસ્થ થાય છે. જ્યાં સુધી મન સ્થિર નથી, ત્યાં સુધી ક્રિયા નકામી છે. તે આકાશમાં ચિત્રામણ કરવા જેવું થાય છે. જ્યાં સુધી ક્રિયાની અસર મન પર ન થાય ત્યાં સુધી ક્રિયાની કાંઈ કિંમત નથી. સારું વાતાવરણ સારાં [illegible] જેમ મનને પ્રફુલ્લિત કરે છે, તેમ ક્રિયા પણ મનને પ્રફુલ્લિત કરે તેવી હોવી જોઈએ. આપણે, જે ક્રિયા કરીએ છીએ, તે કોઈના માટે નહીં, પણ આ પોતાના આત્મા માટે કરવાની છે.

મનની સમાધિ યોગથી થાય છે. [illegible] જેમ ત્યાગી ન રહે, તેમ યોગી [illegible] રહેતા નથી. [illegible]

મન અને આત્મા એક થાય છે ત્યારે અનંત ભવોનાં કર્મો ખરવા લાગે છે.

બાકીની ત્રણ આંગળીઓ આ કર્મોનો સર્વથા ક્ષય કરવા માટે ખપ આવે છે. એ ત્રણ આંગળીઓ પ્રતીક છે સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્ચારિત્રની.

આ સમ્યગ્જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રથી મન આત્મામાં એકાકાર બને છે ત્યારે આત્મા પર લાગેલ હેય અને કર્મની વર્ગણાઓ છૂટી જાય છે. પછી રહી જાય છે માત્ર એક આત્મભાવ અર્થાત્ આત્મા.

આંગળીઓના આ ગોપિત આધ્યાત્મિક સૌન્દર્યને જે પામે છે તેનો ઉદ્ધાર થઈ જાય છે.

રૂપ અને સૌન્દર્ય વચ્ચે આ જ મહત્ત્વનો તફાવત છે.

રૂપ જીવને ભંગાર કરે છે, સૌન્દર્ય જીવનો ઉદ્ધાર.

૨૭ ✿ કરુણા ને ત્યાગ

[illegible] આત્માના હૃદયમાં [illegible]
[illegible] માનવીના [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] બીજાનું દુઃખ [illegible]
[illegible] બીજાનું દુઃખ [illegible] પોતાનું દુઃખ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

તું તારી ભીતર જો, તું પણ તારું પોતાનું જીવન તો તપાસ; શું તારા જીવનમાં કોઈ દોષ નથી? ભલે દુનિયાની નજરે તું રેડ-હેન્ડેડ (ગુનો કરતો) ન પકડાયો હો, પણ શું તેં કોઈ જ ગુનો કે અપરાધ નથી કર્યો?

તેંય ભૂલો કરી છે, તારા જીવનમાંય ઘણાં દોષ છે. તારા અંતરમાંય નીંદવા યોગ્ય ઘણી ગંદકી ભરી છે.

પણ પોતા તરફ તકેલી ત્રણ ત્રણ આંગળીઓના ઈશારાને આજ કયો માનવી નિહાળે છે?

આત્માને પામવો હશે તો પ્રથમ ભીતર જોવું પડશે; અંતર તરફ મોં રાખતી આંગળીઓનો સંકેત સમજવો પડશે; સામાને નહિ પણ સ્વને તિરસ્કારવો પડશે; સામાની નહિ પણ સ્વની નિંદા કરવી પડશે; બીજાની નહિ પણ પોતાની ઘૃણા કરવી પડશે.

સ્વનિંદા કરો, સ્વને સંમાર્જિત કરો. સ્વ શુદ્ધ બનશે એટલે આત્મા આપોઆપ પરમાત્મા બનશે.

❋

એટલે ૧૦૦૧ ડૉલર કેમ માગ્યા? તો એન્જિનિયરે જવાબ આપ્યો: 'હથોડા મારવાની કિંમત એક ડૉલર અને બુદ્ધિની (દૃષ્ટિની) કિંમત ૧૦૦૦ ડૉલરની છે!'

જે લોકો આગળ આવ્યા છે, તેમની પાસે જ્ઞાન અને દૃષ્ટિ બન્ને હોય છે. પાછળ પડી ગયેલાઓની પાસે ફક્ત જ્ઞાન હોય છે. જ્ઞાન જગતને કામ લાગે છે, જ્યારે દૃષ્ટિ આત્માને કામ લાગે છે.

પોતાની અંદર રહેલો દૃષ્ટિનો અભાવ માણસને દરિદ્રી બનાવે છે

દૃષ્ટિવાળો માણસ દુઃખ આવે તો ગભરાતો નથી, અને સુખમાં મલકાતો નથી. બીજાના દુઃખમાં કરુણા અને પોતાના દુઃખમાં હિંમત રાખે છે

દૃષ્ટિ વગરનું જ્ઞાન નકામું છે

આપણને કોલસા બહારથી દેખાય છે. પણ અંદરનું [illegible] દેખાતું નથી જ્યારે દૃષ્ટિવાળાને અંદર [illegible] દેખાય છે [illegible] દૃષ્ટિથી [illegible] છે, જ્યારે [illegible] દેખાય છે [illegible], એટલે આગ દૃષ્ટિ [illegible] છે

"નદીમાં પાણી ઠંડુ છે?"

"ઠંડુ."

અને મને સમજાઈ ગયું કે ઠંડી હવા મને શું કહેવા માંગે છે.

નદીનાં પાણીનો એ પ્રભાવ છે કે તેના કાંઠે જે આવે તેને તે શીતળતા આપે છે. અંકુર આપે છે. પેટાળમાં દટાયેલ અણુદીઠ બીજને તે પોષે છે, સંવર્ધે છે. અને પછી બીજ ધરતીને ચીરીને તેનું માથું સૂર્ય સામે ઊંચું કરે છે. નદીના પવિત્ર સ્પર્શથી તે આનંદનું ગીત ગાય છે અને ઉલ્લાસનું નૃત્ય કરે છે.

સત્સંગનો મહિમા આ જ છે. સંતોની પાસે તમે બેસો અને તમારું જીવન મહેંકી ઊઠશે. ભીતરમાં દટાયેલ શુભ લાગણીઓ આત્માના ગીત ગાતી બનશે અને તમે આત્મોલ્લાસનું નૃત્ય કરવા લાગી જશો.

૨૯ ✿ શ્રદ્ધા

[illegible] વ્યાખ્યાનમાં [illegible] કે 'શ્રદ્ધાથી [illegible] નહીં [illegible]' [illegible] વ્યાખ્યાન સાંભળવા [illegible] નહીં [illegible] કે "ભગવાન પર શ્રદ્ધા હોય તો [illegible] નહીં [illegible] તો [illegible] નહીં [illegible]" [illegible] વિચારી [illegible] શ્રદ્ધાથી નદીમાં [illegible] મૂક્યો અને [illegible] વ્યાખ્યાનમાં [illegible] 'આવા [illegible] કેવી રીતે ?' [illegible] "[illegible] નદીમાં [illegible] કેમ ન [illegible] ?" [illegible] નદીમાં [illegible] અને નદીમાં [illegible] વ્યાખ્યાન [illegible] [illegible] છું."

[illegible] નહીં [illegible]

આ આકાશ જેને નથી કિનારી, નથી બારણી; એ તો તેના જીવનને પ્રકાશ આપે છે.

શ્રોતા બને છે, અંતિમ સંતનું પ્રવચન સાંભળે છે. પણ પછીથી સાંભળીને કશું જ પામતો નથી. કોઈક પાક થઈ છે; જિંદગીભર—આખરે બીજાં પ્રવચનને પોતાના જીવનમાં ચરિતાર્થ કરે છે, અને અંતે તે પરમાત્મા બને છે.

શ્રવણ કરો તો શ્રમણ બનવા માટે કરજો. શ્રવણનું સતત સ્મરણ કરજો. પ્રભુના સ્મરણમાં સ્વનું વિસ્મરણ એટલે જ ઉત્તમ મરણ, ભવનું મરણ.

૩૦ ✿ જીવનની મધુરતા

કેળવણી આપણને કેળવવા માટે છે. દુઃખ વિના છુટકો જ નથી, પણ દુઃખનું દર્શન કરીને જીવવાનું છે. આપણે મનુષ્યને કોઈ શાંતિએ જોઈએ, પણ તેનું [illegible] [illegible] શકતા નથી.

નાળિયેરની ઉપર કાચલું આવરણ છે, પણ અંદર મીઠું કોપરું છે, તેમ આપણું જીવન આહાર, નિદ્રા, ભય, મૈથુન પાલન કરવામાં ગયું છે. આપણે આહાર [illegible] ધન-સમૃદ્ધિથી સુખ માનીએ છીએ, પણ [illegible] આધ્યાત્મિક [illegible] આસ્વાદ [illegible] છે, તેનું [illegible] છે, તેમાં જીવનની મધુરતા રહેલી છે.

❁

> આપણે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
> [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
> [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે.

અજવાળાની ટેવ હશે તો અંધારામાં પણ સલામત ચાલી શકાશે. પરંતુ અંતરમાં અંધારું હશે, તો અજવાળામાં ભટકવું પડશે, અટકવું પડશે.

જેમ ઓરડામાં પ્રકાશ કરવા આપણે પ્રયત્ન કરીએ તો અંતરમાં પણ પ્રકાશ કરવાનો પ્રયત્ન કરવો જરૂરી છે.

આ પ્રકાશ મેળવવા, આ તેજથી મેળવવા સાધુઓનો-સંતોનો અને જ્ઞાનીઓનો સંગ કરો.

૩૨ ☸ નિખાલસતા

જેની પાસેથી વિદ્યા લઈએ તેને પૂજનીય ગુરુ માનવા જોઈએ. જ્ઞાનનો પ્રકાશ આપ્યો અને અજ્ઞાન [illegible] બતાવ્યો તેવા ગુરુને પૂજવા જોઈએ. તેમનો ઉપકાર ક્યારેય ભૂલી શકાતો નથી.

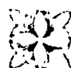
એક હજામને એક મંત્ર આવડતો હતો તેથી તે પોતાની પેટી અદ્ધર આકાશમાં રાખતો અને [illegible] તે પેટી લઈ લેતો. આ વિદ્યા તે હજામ પાસેથી એક સાધુ શીખ્યા અને દૂર જઈને એક ગુફામાં પોતાની ઝોળી આકાશમાં રાખતા. આથી ચમત્કાર જોઈ લોકો તેના ભક્ત થયા. એક દિવસ કોઈએ પૂછ્યું કે "આ વિદ્યા આપ કોની પાસેથી શીખ્યા?" ત્યારે સાધુ કહે કે "હું તો હિમાલય જઈને તપ કરીને આ વિદ્યા શીખી આવ્યો છું."

[illegible]

સમાજ કે આજનો માનવી!

આજે અણુપ્રકાશની નહિ પરંતુ આત્માના પ્રકાશની જરૂર છે.

આજે અણુશક્તિના વિકાસની નહિ, આત્મશક્તિના વિકાસની જરૂર છે.

૩૪ દેવો

ચાર પ્રકારના દેવો છે: ભવનપતિ, વ્યંતર, વૈમાનિક ને જ્યોતિષ. પહેલા બે આપણી નીચે છે અને પાછલા આપણી ઉપર છે.

દેવો પાસે સુખ, વૈભવ, સમૃદ્ધિ [illegible]

[illegible]

[illegible]

વનિતામાં ન પૈસામાં સુખ છે, ન પ્રેમમાં આનંદ. એ માત્ર દૃષ્ટિભેદ છે. સુખ પદાર્થમાં નથી. પદાર્થમાં એવી દૃષ્ટિથી જોવામાં આવે છે આથી તે જડ પદાર્થ કે જીવંત વ્યક્તિ સુખદાયી લાગે છે.

આથી તમે વસ્તુઓ પ્રત્યે જોવાની તમારી દૃષ્ટિ બદલી નાંખો.

એક વખત તમે દૃષ્ટિ બદલો, બહારને બદલે ભીતર દૃષ્ટિ કરો; આત્માને જુવો, અને જીવનમાં તમને ક્યારેય દુઃખની વેદના નહિ સતાવે.

૩૫. ✿ વિવેક

[illegible]

[illegible]

ધર્મગ્રંથો પણ મનુષ્યને કર્મબંધનમાંથી બચાવ કરે છે. સાધુઓ અને શાસ્ત્રો તો ઝરતાં ઝરા છે. દુર્જનોના હાથે ખૂંદા માટે ગરાજન ન થયું હોય તો આ ઝરતાં ઝરાનો સદાય ઉપયોગ કરો.

સાધુનો સહવાસ કરો.

શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરો.

૩૭ ☆ સુખ

લૌકિક સાધનોથી જે સુખ નથી મળતું, તે સુખ આત્મિક સાધનોથી મળે છે. લૌકિક સુખથી અહંકાર વધી જાય છે, જ્યારે સાધનાથી અહંકાર દૂર થઈ જાય છે. સુખ બહાર નથી, પણ આત્મામાં જ છે. લૌકિક સુખ નષ્ટ છે, આત્મિક સુખ ચિરસ્થાયી છે.

સુખ બજારમાં નથી, આત્મામાં છે. સુખ કોઈ નથી આપતું, પણ આપણા હાથે સુખ મેળવવાનું છે. [illegible] સુખ નથી આપી શકતા [illegible] [illegible] સુખી કર્યું.

[illegible]

આથી જ આ વિષય અને કષાયની બેફામ દોડને નાથવા જાગૃતિરૂપી ચિંતનની જરૂર છે.

આત્માની જાગૃતિ હશે તો વિષય અને કષાય કદી જ અકસ્માત નહિ સર્જે.

આ ઉપરાંત ચિંતન બીજો પણ એક મહત્ત્વનો સંદેશ આપે છે : નમશો તો આત્મવિકાસની ગતિ ચાલુ રહેશે. અક્કડ રહેશો, અહંકારમાં જીવશો તો આત્માનો વિકાસ સ્થગિત થઈ જશે.

ૐ [illegible]

માતાપિતાએ પુત્રની [illegible],
અને [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
કંઈ નથી"

[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

૩૨ ❀ રાષ્ટ્રધ્વજ

રાષ્ટ્રપતિ ભવનની વિશાળ બારીના મોટા પડદાએ બહાર નજર કરી તો તેનો શ્વાસ ઘડીક થંભી ગયો. એ દૃશ્ય જોઈને તેના હૈયે બળતરા થવા માંડી. તેની આંખો ગુસ્સાથી લાલચોળ થઈ ગઈ.

તેણે જોયું; મેદાનની વચ્ચોવચ્ચ એક થાંભલા પર એક કપડું હવામાં ફરકી રહ્યું છે. મેદાનમાં હજારો લોકો ભેગા થયાં છે અને તેઓ એ કપડા તરફ જોઈ તેને સલામ કરી રહ્યા છે.

પડદાનું મન બંડ પોકારી ઊઠ્યુ : "એ હાથ જેટલા પડદાનું આવું સન્માન? શું બળ્યું છે એનામાં આટલું બધું તે બધા તેને સલામ ભરે છે? એ ટૂકડા કરતાં તો મારું રૂપ જાજરમાન છે. ભારતના સર્વોચ્ચ નેતાના મહત્વના ખંડમાં મારું સ્થાન છે. એરકન્ડીશનની મને સુવિધા છે. મોટા મોટા માંધાતાઓ રોજ મારે ત્યાં આવે છે. આવડો મોટો હું છતાંય આ પતાકડીનું આટલું બધું ગૌરવ?"

પડદો ધૂંઆફૂંઆ થઈ ગયો. તે લગભગ રડવા જેવો થઈ ગયો. પોતાની આવી ઉપેક્ષા તેનાથી સહન ન થઈ શકી.

૪૧. ✿ અરૂપી આત્મા

એરંડો ઉછળીને જેમ ઉપર જ જાય છે. તેમ આત્મા પણ દેહમાંથી નીકળી ઉપર જવાનો પ્રયત્ન કરે છે: પણ જે ગતિનું આયુષ્ય બાંધ્યું હોય તે ગતિમા આત્માને જવું પડે છે.

આત્માની સાથે રહેલાં કાર્મણ, તૈજસ શરીરને જ ખોરાક જોઈએ છીએ; ખાય છે, ત્યાં જ શરીર બંધાય છે.

આત્માનાં પ્રવેશ પછી પહેલા આહાર. પછી શરીર. પછી ઇંદ્રિયો, શ્વાસોશ્વાસ, ભાષા અને મન એમ છ પ્રકારે આપણું બંધારણ થાય છે. આત્મા આત્માજ રહે છે. તિર્યંચમાં જાય કે નારકમાં જાય પણ આત્માનું સ્વરૂપ બદલાતું નથી. આત્મા શુદ્ધ છે, બુદ્ધ છે, નિરંજન, નિરાકાર છે, અજર, અમર, અરૂપી છે.

આપણાથી ઉપરના નહીં, પણ નીચેનાનો વિચાર કરીને સાધનામાં જ આગળ વધવાનું છે.

૩૩ ∴ ઝેર

એની ગંધથી મને ચક્કર આવવા માંડયા. મારો શ્વાસ રૂંધાવા લાગ્યો. મને લાગ્યું કે હું હમણાં મરી જઈશ. મરી નહિ જાઉં તો બેભાન તો જરૂર થઈ જઈશ.

એ ગંધ કાતિલ ઝેરની હતી.

'ગભરાશો નહિ, હમણાં આ જ ઝેરથી તમે ફરી વધુ સ્વસ્થ બની જશો.' વૈજ્ઞાનિકે મને આશ્વાસન આપ્યું.

ઘેન ભરી આંખે મેં જોયું. તેણે એ કાતીલ ઝેરને બીજા દ્રવ્યો સાથે મેળવ્યું, તેમાં રંગીન પ્રવાહી રેડયું, જોરથી એ મીશ્રણ હલાવ્યું.

'લો, આ પી જાવ.' વિજ્ઞાનીએ હસતાં હસતાં કહ્યું.

હું જાણતો હતો કે એ મીશ્રણમાં, મને બેભાન કરી મૂકનાર પેલું ઝેર છે. છતાંય ગટગટાવી ગયો.

બે જ સેકન્ડમાં મારી આંખો પુનઃ જવાન બની ગઈ. મને ખૂબ જ સ્ફુર્તિ અને તાઝગીનો અનુભવ થયો.

આ અનુભવથી હું કહી શકું છું કે :—

રાગ ઝેર છે. પણ — વીતરાગ પરનો રાગ એક અમૃત છે.

૪૩ ☆ પ્રેમ

મારો આત્મા છે, તેવો જ આત્મા જગતના પ્રાણીઓમાં રહેલો છે. મને સુખ ગમે છે, અને દુઃખ ગમતું નથી, તેમ જગતના સર્વ પ્રાણીઓને સુખ ગમે છે.

ખરાબ કામ કરનારને વખોડી નથી નાંખવાનો, પણ પ્રેમથી તેને સુમાર્ગે વાળવાનો છે. આપણે કોઈવાર ખરાબ વાતાવરણમાં મૂકાઈ જઈએ છીએ, ત્યારે ન કરવાનું કરી બેસીએ છીએ. તેથી આપણા પાપને ધોનાર પ્રભુની વાણી અને સંતના આશીર્વાદ છે.

પ્રભુ પાસે તો વેશ્યા, ચોર, વ્યભિચારી, દારૂડિયો આવે, પણ પ્રભુ તેનો તિરસ્કાર નથી કરતા; પણ પ્રભુ તેમને શુભ તત્ત્વોમાં પ્રેમથી જોડી દે છે, તેમને પલટાવી દે છે. પ્રભુ પાસે તો કરુણાનું ઝરણું વહ્યા જ કરતું હોય છે, તેથી આખું જગત સુખી બને, કર્મથી મુક્ત બને અને મોક્ષનાં અનંત સુખો મળી જાય તેના માટે જ સર્વ સાધના કરે છે.

ભવરોગ છે, ન માલૂમ કેટલાય યુગોથી આ રોગમાં જીવ સબડી રહ્યો છે, સડી રહ્યો છે. એને મટાડવા માટે રોજ સવારે અને સાંજે પ્રતિક્રમણ કરવું પડશે. રોજ સવારે વ્યાખ્યાન સાંભળી મનોભાવનું ચેકીંગ કરાવવું પડશે. વિશુદ્ધ ભાવથી રોજ એક સામાયિક કરવું પડશે.

આ સાથે અનર્થ વિચારવાનું બંધ, અનર્થ કરવાનું બંધ.

ધીરજ ધરશો તો જરૂર ભવરોગ ઘટશે. ભવ સુધરશે અને સુધરતાં પછી બાર તિથિએ તપ કરવો પડશે, પર્વના દિવસોમાં તપ અને ત્યાગ બંને કરવા પડશે.

"અને ભવરોગ સંપૂર્ણ મટાડવો હોય તો ?" કોઈએ પૂછ્યું. "તો સંસારનો સંપૂર્ણ ત્યાગ કરવો પડશે."

૪૫ ☆ ત્યાગ

ત્યાગમાં જેમ જેમ જ્ઞાનનો રંગ પૂરાવા માંડે, તેમ તેમ ત્યાગનો રંગ વધારે પાકો બનતો જાય છે. ત્યાગ અને સાદાઈ એ આપણો આનંદ છે. અને દરેક વસ્તુ સમજીને કરવાથી આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે. "હું એક છું" આ શબ્દો મમત્વને દૂર કરવા માટે છે, દીનતા લાવવા માટે નથી, મોહને દૂર કરવા માટે છે.

જેની પાસે કાંઈ નથી, તેની (સાધુની) પાસે સર્વસ્વ છે. જેની પાસે બધું જ છે, તેની (સંસારીની) પાસે કંઈ નથી, એક આત્મિકવાદ છે, બીજો ભૌતિકવાદ છે. અહીંથી જઈશું ત્યારે આત્મકમાણી જ સાથે આવવાની છે, ભૌતિક વસ્તુઓ બધી જ અહીં મૂકીને જવાનું છે. માટે જે સાથે આવવાની હોય તેવી કમાણી અત્યારે કરી લેવાની છે તેથી સાધુ ક્ષણેક્ષણ જ્ઞાનની સાધના જ કરે છે.

જીવન છે સાથ દુઃખને ફાંગી દેવામાં.

જીવન છે પ્રાણને પરમેશ્વરમાં નમાવવામાં.

જીવન છે આંખને આત્મામાં સ્થિર કરવામાં.

ડંકમાં દરેકમાં દેવાધિદેવનું સાતત્ય છે તો જીવન છે. અને એવા જ જીવનને સૌ નમસ્કાર કરે છે.

૪૭ ☼ વાસના

વ્યસનો ઇન્દ્રિયોને આપશો, તેટલી ઇન્દ્રિયો વધારે તોફાન કરશે. ભવની વાસનાનો ત્યાગ એટલે જ મોક્ષની પ્રાપ્તિ છે. જ્યોતનો સ્વભાવ તો ઉપર જવાનો છે, તેવો જ સ્વભાવ આત્માનો છે. ઇન્દ્રિયોને ત્યાગ, તપ ને સંયમથી જીતવાની છે. ભવમાં રાચવું એ આત્માનો સ્વભાવ નથી. આત્માનો સ્વભાવ તો ભવનો વિરહ છે, માટે ભવની વાસનાને જેર કરવાની છે.

વિષયોના પાપથી ઇન્દ્રિયો આત્માને દોરડાની જેમ બાંધી દે છે, જેથી આત્મા મુક્ત બનતો નથી. સિંહને પણ જો બાંધી દેવામાં આવે તો તે પણ ગુલામ થઈ જાય છે, પરવશ બની જાય છે, તેમ વાસનાથી, વિકારથી, વિષયોથી, વિકલ્પથી આત્મા બંધાઈ જાય છે.

આત્માને પરમાત્મા બનાવવાની જ્યાં ઇચ્છા થઈ, ત્યાં જીવન બદલાતું જશે અને ત્યાગ, સંયમ, અપરિગ્રહ, મૈત્રી, પ્રેમ, ક્ષમા, એવા અનંત ગુણો આવતા જશે.

"તો આ શ્રીમંતો પણ ગંભીર દરદીઓ છે. તેમને ભયાનક અજ્ઞાનરોગ લાગુ પડ્યો છે. એટલું જ નહિ તેઓ અનેક રોગથી ઘેરાયેલા છે. તેમનો છુટકારો સરળતાથી કરવા માટે તેમની સારવાર જલદી કરવી જરૂરી છે જેથી તેમનું જીવન અને મરણ બંને સુધરે."

જિજ્ઞાસુ બહેનને શ્રીમંતોની પ્રથમ પસંદગી અંગે વધુ સમજ આપતાં મેં કહ્યું: "અમે સાધુઓ તો કમ્પાઉન્ડરો છીએ, આચાર્યો ફીઝીશ્યન-સર્જન છે અને તીર્થંકરો છે ફોરેન-રીટર્ન એમ.ડી. જેવા નિષ્ણાત ડોકટરો. અમે કમ્પાઉન્ડરો તો એ સર્જન અને નિષ્ણાતોની સૂચના મુજબ સારવાર કરીએ છીએ."

૪૯ ☼ સર્જન

એક શ્રમથી સર્જન થાય છે, બીજા શ્રમથી પતન થાય છે. માણસના બે જાતના વિચાર છે: એક વિચારથી ઉપર જાય છે, બીજા વિચારથી નીચે જવાય છે.

પ્રભુના વચન પ્રમાણે ચાલનાર ઉર્ધ્વગામી બને છે, અને વચન વિરુદ્ધ ચાલનાર અધોગતિમાં ચાલ્યો જાય છે. જ્ઞાની દરેક ક્રિયા કર્મ ખપાવવા માટે કરે છે, જ્યારે અજ્ઞાનીની ક્રિયા કર્મ બંધન માટે થાય છે.

એક દારૂડિયાને સમજાવવા લંડનમાં દીનબંધુ રોજ તેની પાસે જતા. દારૂડિયો કહે કે "મને ભગવાનમાં વિશ્વાસ નથી," ત્યારે દીનબંધુ કહે કે "તારામાં ભગવાનને વિશ્વાસ છે." પ્રકાશને શ્રદ્ધા છે કે હું અંધકારને દૂર કરી શકીશ. તેમ જ્ઞાનીને વિશ્વાસ છે કે દારૂડિયામાં, ચોરમાં પણ દિવ્ય આત્મા પડેલો છે. તે દિવ્ય આત્માને ઉપર લઈ જવાનો છે. આત્માને પરમાત્મા બનાવવાનો છે.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

૫.૧ ☆ શ્રુતજ્ઞાન

સ્ફટિક પથ્થર પર ધૂળ લાગેલી હોય ત્યારે તેનું પારદર્શકપણું જાણી શકાતું નથી, પણ તે શુદ્ધ થયા પછી તેની કિંમત અમૂલ્ય બની જાય છે. આ આત્મા આઠ કર્મના પટથી ઘેરાયેલો છે. તેથી તે સંસારમાં રખડે છે.

આત્માનો ગુણ જ્ઞાનનો છે. જેમ જેમ જ્ઞાન આવતું જાય છે, તેમ તેમ આત્મા શુદ્ધ બનતો જાય છે. જ્ઞાનથી આત્માનો વિચાર કરવાનો છે. પોતાને અને પરને પ્રકાશિત કરતું હોય તો તે જ્ઞાન જ છે.

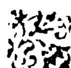
શ્રુતજ્ઞાન બોલતું છે અને કેવળજ્ઞાન મૂંગું છે. કેવળજ્ઞાનને બતાવનાર શ્રુતજ્ઞાન છે.

સંસારને પાર કરાવનાર શ્રુતજ્ઞાન છે. આ આત્મા જ્યારે મુક્ત બની જાય છે, ત્યારે તે સુખી થઈ જાય છે. ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવનો ક્રોધ પાતળો થતાં તે ભગવાન બની જાય છે અને વીર પ્રભુના કાનમાં જ્યારે ખીલા મારવામાં આવે છે, ત્યારે પ્રભુ વિચારે છે કે અજ્ઞાનથી કરેલું કર્મ જ્ઞાનથી ભોગવવાનું છે. અંધારામાં વાળેલી ગાંઠને પ્રકાશમાં છોડવાની છે.

શાસ્ત્રો સાક્ષી પૂરે છે કે પ્રેમથી પરમાત્માને જે પ્રણમે છે, પૂજે છે તે ખુદ પરમાત્મા બને છે.

આથી જ કહેવાનું કે—

ન ભયથી નમો, ન લોભથી નમો; નમો તો પ્રેમથી નમો.

સુંઘીને સારૂં અપનાવવું જોઈએ. મોટા માણસ સારી વાત રાખે ને ખરાબ ફેંકી દે.

ગણેશ મોટા ને વાહન નાનું ! ઉંદર નાનો છે. મોટા માણસનો સેક્રેટરી નાનો હોય, ચારે બાજુથી નાની નાની વાત પણ લઈ આવે. બીજું મોટા માણસે નાનામાં નાનાને સ્થાન આપવું, તેનું માન જાળવવું જોઈએ, તેમજ નાનામાં પણ સદ્ગુણો રહેલા છે, તે અપનાવવા જોઈએ.

સદ્ગુણનું પ્રતિક ગણેશ છે.

પ્રભુની પાસે તો માત્ર પ્રકાશની જ માંગણી કરીને આપણા માર્ગમાં આગળ વધ્યા જ કરવાનું છે. રાજ્ય છોડયા પછી એક દિવસ ભતૃહરિ ગોદડી સીવતાં હતા, ત્યારે સોય દોરામાંથી નીકળી ગઈ, ત્યારે રાત પડી ગઈ હતી, તેથી સોયમાં દોરો પરોવી ન શકયા. ત્યારે લક્ષ્મી દેવીએ રેશમી ગોદડી આપી, તો ભતૃહરિએ તે લેવાની ના પાડી, ત્યારે દેવીએ વરદાન માગવાનું કહ્યું. એટલે ભતૃહરિએ સોયમાં દોરો પરોવવાની માગણી કરી.

“જુઓ આ બાજુ, ઓ માલિક! આ શરીરને તેં જન્મ નથી આપ્યો. એની જનેતા તો હું છું.”

માલિકની બુદ્ધિએ શરીરને ખસેડીને અખાડામાં ધકેલ્યું.

ત્યાં આ બધાં જન્મ-તિતિક્ષી, નામો અને અમીરાત, ચાલી અને બુદ્ધિ-એક ખડખડાટ હાસ્યથી ચમકી ઊઠયા.

એ નવાગંતુકે પોતાનું હસતું મોં ફેરવીને કહ્યું: “લો, હું આ ચાલ્યો. તમે તમારે હવે ઝઘડે રાખો.”

એ ગયો અને માલિક ધબ દઈને ભોંય પર પછડાયો. તેનું લોહી થંભી ગયું અને આંખોના ડોળા બહાર નીકળી આવ્યા.

એ જનાર આત્મા હતો.

કેવી કરુણતા છે! જગતના માનવીઓ પોતાના પ્રાણાધારને વિસરી ન જાણે કેવી કેવી બડાઈ હાંકે છે!

આથી જ કહેવાનું કે– આત્મા ગયો તો બધું જ ગયું.

૫.૪ ☆ સંત સમાગમ

મનુષ્યનો સ્વભાવ પણ અનાદિકાળથી સંસારમાં લાગી ગયો છે; ઠંડીમાં જેટલી વાર ગરમ કપડાં પહેરશો, તેટલી જ વાર ઠંડી ઊડી જવાની. પણ જેવાં ગરમ કપડાં ઉતાર્યાં કે તરત જ ઠંડી લાગવાની. તેવી રીતે શ્રવણ કરતાં કે સ્વાધ્યાય કરતાં શુભ વિચાર આવે, પણ જ્યાં સંસારની પ્રવૃત્તિમાં પડયા કે શુભ વિચાર ચાલ્યા જવાના માટે જીવનની છેલ્લી ઘડી સુધી પ્રભુની વાણીને સાંભળવાની છે.

સરોવરને કિનારે ઉનાળામાં શીતળતા મળે છે, તેમ સંતના સાનિધ્યમાં શાંતિ ને સુખ શાશ્વત્ મળે છે.

કોઈ આપણને ગાળ દે તોપણ આપણે શાંત રહેવાનું છે, એટલે સામો માણસ થાકી જશે. એકવાર એક પ્રીસ્ટ (ધર્મગુરુ) ને થયું કે લોકો મને ચાહતા નથી અને આ સંસારી પેરિક્યુલસને કેમ ચાહે છે?

કારણ એ હતું કે પરિક્યુલસ પોતાના હૃદયના વિચારો લખતો અને તે લખાણો લોકોને ખૂબ જ ગમતાં. એક વાર પ્રીસ્ટ પેરિક્યુલસને ત્યાં લડવા ગયો.

પરંતુ માનવીનું મન ભાગ્યે જ આની શરમ અનુભવે છે. વાસના એક ખાજ છે. મન તેને પહેલાં કાળજીથી પંપાળે છે. એ પંપાળવું અને પછી તેથી ખણવું ગમે છે અને એ ખણે છે.

ખણે છે અને વાસના વધુ વકરે છે. મન દુઃખી દુઃખી થઈ જાય છે. છતાંય તે કાં પંપાળે છે, કાં તેને ખણે છે.

ખાજ મટાડવા ખણવું બંધ કરો.

વાસનાનું પણ તેવું જ છે. વાસનાને પંપાળો તો વધશે.

ન તેને પંપાળો, ન તેને ખણો.

વાસના પર વિજય મેળવવો હોય તો તેને ખણો નહિ, હણો.

૫૫ ☼ નિર્ભયતા

પોતાનું માંસ જગતમાં મોંઘામાં મોંઘી વસ્તુ છે અને પારકાનું માંસ જગતમાં સસ્તામાં સસ્તી વસ્તુ છે. જગતમાં આપણને પારકાના જીવનની કંઈ જ કિંમત નથી એટલે કે આપણને અહિંસાની કદી કિંમત સમજાઈ નથી. કોઈના જીવનના ભોગે આપણે જીવવું પડતું હોય તો તેના કરતાં મોત સારું. બીજાના પ્રાણ લેતાં આપણને બહુ જ દુઃખ થવું જોઈએ. આપણે ભય–વેરમાંથી મુક્ત થવાનું છે.

જે માણસ હિંસક છે, તેને જ ભય છે. અહિંસક તો નિર્ભય છે. માણસ નબળો નથી, તેની વૃત્તિઓ તેને નબળી બનાવે છે. દોષ હોય તો જ માણસ નબળો પડી જાય છે. દોષ વગરના બનો. ઇન્દ્રિયો પર કાબુ રાખો, તો તમે નિર્ભય બની જશો. પરના આત્માને તારા જેવો જ માનવાનો છે.

બીજાએ બુરું કર્યું હોય તેને યાદ ન કરો.

આત્માના અવાજને સાંભળવા તમે તમારા મનનો કાંટો કદી સ્વ-સ્વભાવના કેન્દ્ર (સેન્ટર) પર મૂકો છો ?

મનને આત્મામાં સ્થિર કરો, આત્માનું દિવ્ય સંગીત તમને સાંભળવા મળશે.

મનનો કાંટો જ્યાં સુધી આત્માના કેન્દ્ર પર બરાબર નહિ મૂકાય ત્યાં સુધી જીવનમાં વિષય અને કષાયનો ઘોંઘાટ જ સંભળાયા કરશે.

દેહ રેડિયો છે. ધ્યાન, યોગ, સમાધિ, સ્વાધ્યાય, વિષય અને કષાય તેનાં સેન્ટરો છે. મન કાંટો છે. આ કાંટો જ્યાં મૂકશો તેવો કાર્યક્રમ તે સેન્ટર પરથી રીલે થશે.

જીવન આખું ઝુમી ઊઠે એવો સંગીત કાર્યક્રમ સાંભળવો હોય તો મનના કાંટાને આત્માના કેન્દ્ર પર બરાબર મૂકો.

૫૭ ☆ સાધન અને સાધ્ય

જેને વિભૂતિ બનવું છે, તેને પહેલાં આત્માની અનુભૂતિ કરવી પડશે. જેનાથી શરીર ચાલે છે, તે આત્માનો જ વિચાર કરવાનો છે. જે આત્મ-તત્ત્વ છે, તેને મુક્ત કરવાનું છે; કારણ કે તે આત્મા કર્મના બંધનથી ચાર ગતિમાં ફરી રહ્યો છે, જન્મ, જરા, મરણના દુઃખમાં સબડી રહ્યો છે.

શરીરને જાળવનારો (આત્મા) છે, ત્યાં સુધી જ સ્નેહિઓ આપણને જાળવે છે. જે દેખાય છે, તેના નહીં પણ જે નથી દેખાતું, તેના જ સૌ મિત્ર છે. જગતમાં જે કેન્દ્રિત છે, તે દેખાતો નથી, અને જે શરીર દેખાય છે, તેને કેન્દ્રિત રાખનાર આત્મા જ છે.

શરીર એ તો આત્માનું મંદિર છે, માટે શરીરને સાધન માનવાનું છે, અને આત્માને સાધ્ય માનવાનો છે.

આત્માનો સ્વભાવ તો સદ્ગુણોનો છે, જ્યારે અઢારે દોષો તો શરીરના છે.

O

૪૩ ⁂ તાર

વીજળીનો તાંબાનો એક તાર ખુલ્લો પડ્યો છે. એવો જ બીજો એક તાર છે જેના પર રબ્બર ચઢાવેલું છે. જીવતા વીજળીના ખુલ્લા તારને અડકવાનું કોઈ સાહસ નથી કરતું. કારણ એ ખુલ્લા તારનો સ્પર્શ કરવામાં જીવનું જોખમ છે. તે તારથી Shock લાગે છે.

વીજળીનું કનેકશન ચાલુ હોય એવા એ જ તાર પર રબ્બર લગાડેલું હોય તો જરાય ગભરાટ વિના તેનો સ્પર્શ કરી શકાય છે. તેને હાથમાં પણ પકડી રાખી શકાય છે.

માનવીનું મન ખુલ્લું હોય તો તે અનેક પ્રકારના શૉક આપે છે. પરંતુ એ જ મન પર સત્સંગ ચઢેલો હોય તો તેનાં સંસર્ગમાં આવનાર હર કોઈ નિર્ભય રહી શકે છે.

માનવી જ્યારે વિનયી, વિવેકી અને વૈરાગી બને છે ત્યારે તેને સંસારના કોઈ શૉક નથી લાગતા.

સંસારના વિવિધ શૉકથી બચવું હોય તો મન પર વિવેક અને વૈરાગ્યનું રબ્બર ચઢાવી દો.

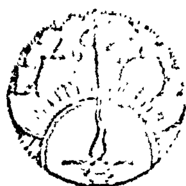

૫૯ ✲ વ્રતપાલન

વ્રત લો અને પછી અમલમાં ન મૂકો, તો તેની કોઈ કિંમત નથી. વ્રતો લેવામાં તગડા છીએ, અને પાળવામાં નબળા છીએ. એક વ્રત બરાબર પાળશો, તો બીજાં ઘણાં વ્રતો તેની પાછળ ખેંચાઈને આવશે.

એક ચોરે જૂઠું ન બોલવાનું વ્રત લીધું. ચોરી કરવા જતાં સિપાઈએ પૂછ્યું તો તેણે તેને સાચું કહ્યું. તેણે ચોરી કરી ને તે પકડાયો તો રાજાને તેણે બધું સત્ય કહ્યું. રાજાએ પૂછ્યું: "તું ચોર છે, તો ચોર તરીકે તું કેમ તારી જાતને ઓળખાવે છે?" ચોરે જવાબ આપ્યો: 'ચોરી કરવી એ મારો ધંધો છે અને જૂઠું ન બોલવાની બાધા છે." આ એક સાચા બોલવાનું વ્રત પાળવાથી રાજા તેને સેનાપતિપદે મૂકે છે. એક વ્રતનું પણ સાંગોપાંગ પાલન થાય તો જીવન ઉજ્જવળ બની જાય.

વ્રત લે, પણ ભાવના ન હોય તો વ્રત નકામું બની જાય છે. દિવાસળી સળગાવતાં આડે દિવાલ ન હોય તો પવનથી દિવાસળી ઓલવાઈ જાય છે. દિવાની આસપાસ ચીમની રાખવી પડે છે. ભાવના એ વ્રતોનો ચીમની છે.

૪૫ :: કેન્દ્ર

મશીનમાં ફ્લાય-વ્હીલનું ઘણું જ મહત્ત્વનું સ્થાન છે. આ વ્હીલ મશીનની તાકાતનો સંગ્રહ કરે છે. આ વ્હીલ બરાબર કેન્દ્રમાં રહે છે. કેન્દ્રથી ન તો તે બહાર રહે છે, ન અંદર.

મશીન પર બાહ્ય વજન આવી પડે છે ત્યારે મશીન આ ફ્લાય-વ્હીલની સંચિત શક્તિ લે છે. તેનાથી ઇલેક્ટ્રીક મોટર પર દબાણ નથી આવતું.

આ દેહ પણ એક જબરદસ્ત મશીન છે. આ દેહ ત્યાં સુધી જ બરાબર કામ આપે છે જ્યાં સુધી તેનામાં આત્મા હોય છે.

આજે તો માનવીની એવી અવદશા થઈ છે કે તે પોતાના આત્માના કેન્દ્રને છોડીને જીવી રહ્યો છે. પરિણામે તેની બધી જ શક્તિઓ વેડફાય છે.

માનવીનું ફ્લાય-વ્હીલ આત્મામાં કેન્દ્રસ્થ ન હોવાથી આ મશીન કોઈ જ નક્કર કામ નથી આપતું.

ભલા ભાઈ! મશીનમાંથી તારે ઊંચો માલ જોઈએ છે તો જરા તારું ફ્લાય-વ્હીલ બરાબર કેન્દ્રિત કર.

તન-મનને આત્મા સાથે જોડ અને પછી જો કે તારું મશીન તને કેવો ઊંચો માલ આપે છે!

બાળા મનોમન પશ્ચાત્તાપ કરે છે કે મેં કેવળીની આશાતના કરી! તેથી તેમણે મૃગાવતીની માફી માગી ને આપેલા સૌમ્ય ઠપકાને ભૂલ સમજીને પશ્ચાત્તાપનાં ખળખળ કરતાં નીર વહ્યાં ને ચંદનબાળાએ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું.

પશ્ચાત્તાપની પરાકાષ્ઠા પરમપદની પ્રાપ્તિ કરાવે છે. પ્રાયશ્ચિત કરી દૃઢ પ્રહારી જેવા ભયંકર ચોર તથા અર્જુન માળી જેવા નરાધમ રાક્ષસ જેવા પાપી આત્માએ પણ તે જ ભવમાં મુક્તિ પ્રાપ્ત કરી.

દર્શનથી શ્રદ્ધા, જ્ઞાનથી જાણીને ચારિત્રથી માણી. ચારિત્રમાં જે મેળવીએ તે સાથે આવે છે, જ્યારે સંસારમાં જે મેળવીએ તે કંઈ પણ સાથે આવતું નથી. ચારિત્ર એટલે સંસાર છોડવો એટલું જ નહીં પણ અશુભ ક્રિયાનો ત્યાગ, ને શુભ ક્રિયાનો રાગ કરવાનો છે. ચારિત્રમાં અર્થ ને કામની વાતોનો ત્યાગ કરવાનો છે. લગ્ન થાય ત્યારે વાસક્ષેપ જરૂર નાખવામાં આવે છે, પણ તે વાસક્ષેપમાં 'ધર્મ આપણા જીવનમાં ટકી રહે' તે આશા હોય છે.

૮૭ ❖ પંખો

પંખો ફુલસ્પીડમાં મૂક્યો છે, પણ હવા નથી આવતી. કેમ? તેનાં પાંખિયાં ઊંધાં ફીટ થયાં છે. ઊંધાં પાંખિયાના કારણે તેની હવા ઉપર ફેંકાય છે.

પંખાનું કામ હવા આપવાનું છે એ ખરું, પરંતુ તેના પાંખિયાં સીધાં હશે તો સીધી હવા આવશે. ઊંધાં હશે તો હવા ઊંધી વહી જશે. આમાં હવાનો કોઈ વાંક નથી. હવા તો છે ત્યાંની ત્યાં જ છે, પરંતુ પાંખિયાં સીધાં કે ઊંધાં હોવાથી હવાનો સાનુકૂળ અને પ્રતિકૂળ અનુભવ થાય છે.

માનવમનનું પણ એવું જ છે. મન કુ-વિચારો કરે છે તો તેને જિંદગીનો કડવો અનુભવ થાય છે. તે સંકુચિત વિચારો કરે તો દુનિયા તેને સ્વાર્થી અને ખરાબ જણાય છે.

એ જ માનવી સુ-વિચારો કરે છે તો જિંદગી તેને જીવવા જેવી લાગે છે. ઉદારતાથી વિચારે છે તો તેને ચારે બાજુ પ્રેમ, ઉદારતા અને મૈત્રી અનુભવવા મળે છે.

આથી હે ભાઈ! તું તારી ભાવનાઓ બદલ. શુભ ભાવના ભાવ. મંગળ કામના કર અને જિંદગીનો તને કોઈ ઓર જ અનુભવ થશે!

૬૨ ☼ ત્યાજ્ય જ્ઞાન

મરતી વખતે ઝવેરી કહી ગયો કે 'દીકરા, બને ત્યાં સુધી તું કોઈની સામે હાથ માંડતો નહીં, જ્યારે ખૂબ દુઃખ આવે, ત્યારે તિજોરીમાં પડેલા હીરાને વેચી નાખજે." દુઃખનાં આડ ઉગ્યાં પહેલા દિકરો પિતાના મિત્રને ત્યાં હીરા વેચવા ગયો, ત્યારે મિત્રે ના પાડી, અને થોડા પૈસા આપી ઘેર મોકલ્યો. પછી તે છોકરાને પોતાની દુકાને નોકરીમાં રાખ્યો અને તે ધંધામાં ખૂબ જ કુશળ થઈ ગયો. પછી તેણે હીરા વેચવાનો વિચાર આવતાં, તિજોરીમાંથી હીરા કાઢ્યા. હવે તે હીરા પારખવામાં કુશળ થઈ ગયો હતો, એટલે તેણે હીરા જોયા તો તે માત્ર કાચના કટકા હતા. ઈજ્જત સાચવવા માટે તેના પિતાએ આમ કર્યું હતું.

આમ આપણા ગુરુઓ શુદ્ધ-અશુદ્ધનો વિવેક આપે છે. સાચા-ખોટાને, છોડવા લાયક અને ગ્રહણ કરવા લાયક શું છે, તેનો ખ્યાલ આપે છે.

"છોડો તેના કરતાં છોડવા લાયકનું જ્ઞાન આપવું વધારે જરૂરી છે."

૪૯ ઃ પંકચર

સાયકલ ભલે નવલી સારી હોય, મોટર ભલે ફોરેનથી ઈમ્પોર્ટ કરી હોય, જહાજ ભલે રશિયા કે અમેરિકાએ ભેટ આપ્યું હોય, બસ ભલે માત્ર દેશના સાધનોથી બનાવી હોય પણ — સાયકલમાં પંકચર પડે, ટાયરમાંથી હવા નીકળી જાય, જહાજમાં કાણું પડે તો?

ન સાયકલ ચાલી શકે છે, ન બસ-મોટર દોડી શકે છે, ન જહાજ આગળ તરી શકે છે.

એક નાનું સરખું પંકચર કે કાણું આવા તોતીંગ સાધનોને પણ નાકામયાબ બનાવી દે છે.

તો શું જીવનમાં વિષય અને કષાયના કાણાં હોય તો એ શું નિર્ધારિત સ્થળે પહોંચી શકે ખરું?

જીવન નાજુક છે. ગમે તે પળે કામ, ક્રોધ વગેરેથી તેમાં પંકચર પડી જ જાય છે. પણ માનવીની આ તે કેવી મૂર્ખામી અને અજ્ઞાન? મોટરનાં પંકચરને તે તુરત સમારે છે અને અનેક પંકચરોથી, વિષય-કષાયથી કાણાં બનેલાં જીવનને તે સમારતો જ નથી!

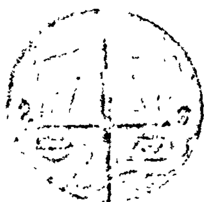
જીવનને તેજ દોડાવવું હોય તો તેમાં ક્યાંય પંકચર ન પડે તે માટે સાવધ રહો.

૬૪ ☆ સમકિત દષ્ટિ

શુદ્ધ દેવ, ગુરૂ અને ધર્મને ભૂલી જઈએ અને આત્માને ભૂલી માત્ર જડનો વિચાર કરીએ તે મિથ્યાદષ્ટિ છે. મિથ્યાદષ્ટિની ધર્મ કરવાની વૃત્તિ માત્ર જડ પદાર્થ મેળવવા માટે જ છે. કેટલાક આત્માઓ સમકિત પામીને પાછું ગુમાવી દે છે અને જડ પદાર્થમાં પડી જાય છે સંધ્યા સમયે થોડું અજવાળું ને થોડું અંધારૂં હોય તેમ પહેલાં સમ્યક્ત્વ આવ્યા પછી મિથ્યાત્વ આવે તેની બરાબર છે. સમકિત જીવનમાં આવીને ચાલ્યું જાય છે. પુદ્‌ગલમાંથી પુદ્‌ગલની બુદ્ધિ જાય અને આત્માની બુદ્ધિ પ્રગટે અને ચૈતન્યનો પ્રકાશ પડે તેને ત્રીજું ગુણસ્થાન કહે છે. સમકિત આત્મા કદી દુઃખથી ગભરાતો નથી. જ્યારે દુઃખ પડે, ત્યારે મનમાં વિચારે છે કે મેં દુઃખનાં બીજ વાવ્યાં છે, તો દુઃખનાં ફળ હું ભોગવું છું. આવેલાં દુઃખ તે સમતાથી ભોગવે છે. આર્ત્તધ્યાનથી નવું દુઃખ ઊભું નથી કરતો.

સદ્‌ગુણો આવી જાય અને ઈલકાબો મળે તો વાંધો નથી, પણ સદ્‌ગુણો ન આવે અને ઈલકાબો મળે તો

૫૧ ✻ કાગળ

આપણે કાગળ લખીએ છીએ તો જેને કાગળ લખીએ છીએ તેનું નામ, સરનામું પૂરું અને બરાબર લખીએ છીએ.

પણ સરનામું ચોક્કસ લખવાથી પતી નથી જતું. યોગ્ય ટિકિટ પણ લગાડવી પડે છે અને તેને ટપાલપેટીમાં પણ નાંખવો પડે છે. તો જ એ પત્ર જેને લખાયો હોય છે તેને મળે છે.

જીવન પણ એક કાગળ છે. આ કાગળ પોસ્ટ કરવાનો છે. ક્યાં કરશો ? સંયમના ખોખામાં.

પણ તે પહેલાં મુક્તિનું સરનામું બરાબર લખવું પડશે. નહિ તો કર્મરામ ટપાલી એ કાગળ ક્યાંક ભળતે સ્થાને જ આપી દેશે.

જીવનના કાગળ પર બરાબર મુક્તિનું સરનામું લખો અને તેના પર ગુરુ રૂપી યોગ્ય ટિકિટ લગાડો. ગુરુની ટિકિટ તમારા જીવન કાગળ પર હશે તો તમારો કાગળ ગેરવલ્લે નહિ જાય તેની ખાતરી રાખજો.

૬૫. ☆ ખેતી

શરીર ટકે છે ખોરાકથી, તેમ આત્મા ટકે છે ધર્મથી. દુનિયામાં કરવા લાયક શું અને છોડવા લાયક શું છે તેનો ખ્યાલ ધર્મથી આવે છે. માનવીની ધરતી ખેડયા વગરની પડી રહી છે, તેમાં ધર્મરૂપી મોતીની ખેતી કરવાની છે. ચોમાસાની શરુઆતમાં ખેતી કરીએ તો ચોમાસું પૂરું થતાં આપણું મન લીલુંછમ ખેતર બની જશે. આપણા અંતરને ઉકરડો નહીં, પણ સુવાસિત પુષ્પ જેવું બનાવવાનું છે. મહાપુરુષોનાં ગ્રંથો મોતીસમ પ્રેરણા આપી જાય છે. આવતી કાલનો વારસદાર સમાજ આપણી કરેલી ખેતી પર જ ઊભો રહેવાનો છે.

ખેડૂત પહેલાં જમીનને ખેડીને પોચી બનાવે છે, તેમ આપણા આત્માને માનવતાથી, કરુણાથી, દયાથી, વાત્સલ્યથી પોચો બનાવવાનો છે. માનવ માનવ વચ્ચે સહાયક બનવાનું છે, નહીં કે દુશ્મન બનવાનું. કીડી, મધમાખી, ઉધઈ જંતુ હોવા છતાં એક બીજાને સહાયક બને છે.

●

આથી જ માનવી કાદવ નો ચૂંથે છે, પણ ચૂંટે છે તો કમળ જ.

આથી જ માનવી સાપના ઝેરને ભેગું નથી કરતો, તે ચંદનના કાષ્ઠ જ એકઠાં કરે છે.

ફુલો સુવાસ ફેલાવે છે. ફુલો સદાય પ્રસન્ન હોય છે. તેમના ચહેરા પર હમેશ સ્મિત હોય છે. માનવી પણ પોતે હર પળે પ્રસન્ન રહે, બીજાને પણ પ્રસન્ન રાખે.

ફુલો માનવીને કહે છે: તમે તમારા હૈયાને સંયમની સુવાસથી સભર રાખો.

ફુલો માનવીને કહે છે: તમારા જીવનમાં સુખ હોય કે દુઃખ, સદાય હસતા રહો. ન દુઃખોના રોદણાં રડો. ન સુખોનાં બણગાં ફૂંકો.

ફુલો કહે છે : અમે જાણીએ છીએ અમારે સાંજે મુરઝાઈ જવાનું છે. તમે પણ જાણો કે તમારે એક દિવસ મરી જવાનું છે. તો જીવનનાં અંતિમ શ્વાસ સુધી એવું જીવો કે મરો ત્યારે પણ તમારા જીવનથી સૌ મ્હેંકી ઊઠે.

નમાં પહેલો ભાવ દાનનો થયો હતો. "કોઈને જમાડીને જમું" એવી અતિથિસત્કાર કરવાની નયસારને ભાવના થઈ હતી. મોક્ષનું બીજ એટલે દાન. શુદ્ધ ભાવનાથી સુપાત્રે દાન દેવાથી આત્મા ધીરે ધીરે આગળ વધી નિર્વાણ પ્રાપ્ત કરે છે.

નયસારે ભૂલા પડેલા મુનિઓને માર્ગ બતાવ્યો, ત્યારે ગુરુએ તેને ભવ અટવીનો માર્ગ બતાવ્યો અને નવકાર મંત્ર આપ્યો. ધનનું દાન કરવાથી પરિગ્રહથી મુક્ત થઈ શકાય છે, મૂર્છાનો ત્યાગ થાય છે.

'આ જીવનનો હેતુ શો છે?' તે વિચારમાત્ર મનુષ્યને જ આવે છે, તિર્યંચ કદી આવા વિચાર કરી શકતા નથી. તેને આત્માનો વિચાર આવતો નથી. મનુષ્ય તો ખાવાપીવાનું મળે, પણ છતાં આત્માનો વિચાર કરે છે. તે જાણે છે: અહીંયા તો મળેલાને છોડવાનું છે. મનોરથ કદી પૂરાતા જ નથી. માટે પહેલેથી મળેલું છોડી દઈએ તેમાં જ સુખ છે.

શ્રીમંત હોય કે ગરીબ, નિર્બળ હોય કે બળવાન, રૂપવાન હોય કે કુરૂપ—બધામાં આત્મ તત્ત્વ તો સમાન જ છે.

જીવનને કોલસા જેવું કાળું બનાવવું કે હીરા જેવું ચમકદાર. માનવજાતને કોલસા જેવો સસ્તો બનાવવો કે હીરા જેવો મૂલ્યવાન બનાવવો તે આપણા પોતાના જ હાથમાં છે.

જીવનને કોલસા જેવું બનાવવું હોય તો કોઈની મદદ કે કોઈના માર્ગદર્શનની જરૂર નથી. પણ હીરા જેવું જીવન જીવવા માટે સમ્યક્ માર્ગદર્શનની જરૂર છે.

હીરાઘસુ હીરાને ઘસે છે ત્યારે તેનામાં ચમક આવે છે. બજારમાં તેના ભાવ બોલાય છે. જીવનને ગુરુના ચરણે સમર્પી દો, તમારા જીવનને તેમની પાસે કસાવો, તેમની પાસે આત્માની ચમક ઉઘડાવો.

આત્માને પ્રકાશવાન કરવા માટે આ જ એક ઉત્તમ માર્ગ છે. અને ગુરુ જ તેના ખરા ભોમીયા છે.

પૂર્ણતા તરફ પ્રગતિ કરવાની છે. અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત આનંદ, અનંત વીર્ય દરેક આત્મામાં પડેલ છે. તેને વિકસાવી, પૂર્ણતાને પામવાનું છે. આ કરી શકવાને શક્તિમાન હોય તો તે મનુષ્ય છે.

પુણ્યનો પ્રભાવ આત્માનું કલ્યાણ કરાવે છે અને જગતમાં કીર્તિ ફેલાવે છે. અસંખ્ય કેવળીને આપણે યાદ કરતા નથી, પણ ચોવીસ તીર્થંકરોને હંમેશ યાદ કરીએ છીએ, કારણ કે તેમણે જબરજસ્ત પુણ્ય નામ કર્મ બાંધેલું હોય છે, એટલે અતિશયો ઝળકી ઉઠે છે. જ્યાં સુધી મોક્ષ ન મળે ત્યાં સુધી પુણ્યની ખૂબ જરૂર છે.

મોક્ષ એ ફળ છે અને પુણ્ય એ ફૂલ છે. અને ફળ આવતાં ફૂલ એની મેળે જ ખરી જાય છે.

જે દિવસો હાથમાં છે, તેની કમાણી કરી લેવાની છે. દુઃખનો ઉદય અત્યારે જ આવી જાય તો સારૂં. કર્મ-રાજાનું દેવું ચૂકવી દેવાય તેટલું ઉત્તમ. સંસારને સુખ માન્યા કરતાં મોક્ષમાં સુખ માનવાથી મોક્ષ તરફ પ્રયાણ થાય છે. વિપત્તિને સંપત્તિ માનો, દુઃખને સુખ માનો.

અનંતાનુબંધોથી આત્મા પર લાગેલા કર્મોના કાળા થરોને બાળવામાં આવે તો જ આત્મા તેનું મૂળ સૌન્દર્ય પામી શકે.

આ માટે જરૂર છે તપની. તપથી જીવનને સળગાવવું જોઈએ. જીવન જ્યારે તપથી તપી ઊઠે છે ત્યારે આત્મા વિશુદ્ધ બને છે.

તપના યજ્ઞમાં જીવનને હોમી દો. તપની પવિત્ર જ્વાળાઓમાં વાસનાઓ અને કામનાઓની કાળાશ બળીને ખાખ થઈ જશે, અને અંતે શુદ્ધાત્મા જ રહેશે.

યાદ રાખો : જ્યોત નથી તો પ્રકાશ નથી, તપ નથી તો જીવનની શુદ્ધિ નથી. આથી જ જીવનને તપમાં સતત તપાવો અને શુદ્ધ-બુદ્ધ આત્માને પામો.

વ્યક્તિ બીજાને ખાતર પોતાનો સ્વભાવ બદલી નાખે છે. પ્રેમની ઉત્કૃષ્ટતા એ છે કે રાજીમતિને નેમ પર ખૂબ જ પ્રેમ હતો, તેથી સંસારનો ત્યાગ કરીને આત્માનો માર્ગ સ્વીકાર્યો.

વાસનાવૃત્તિઓ ચાલી જાય તેનું નામ જ સાચો પ્રેમ. પ્રેમ આત્મસ્વરૂપ જુએ છે. પ્રેમ શુદ્ધ રૂપે થાય, ત્યારે આત્મકલ્યાણ વધતું જાય છે. આપણું મન મમતા વગરનું બની જાય છે. મમતાનો રંગ ચાલ્યો જાય, ત્યારે આત્મા હળવો બની જાય છે. કર્મના ભારને ઓછો કરવાથી આનંદનો અનુભવ થાય છે.

પ્રેમની અંદર ત્યાગ રહેલો છે. રાજીમતિએ વૈભવનો ત્યાગ કર્યો, ને ભરયુવાનીમાં નેમને પગલે ચાલી જાય છે. આત્મ-સમર્પણમાં સાચો ત્યાગ છે. પ્રેમ આત્મસમર્પિત છે. એમાં બદલાની આશા હોતી જ નથી.

રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શ જેના સમાન હોય તેવા સ્થાનમાં જીવ ઉત્પન્ન થાય છે. અગ્નિકાયના જીવો અપકાયના જીવો સાથે મળતાં મરી જાય છે.

માટે તો એસ. ટી. વિમાન કે અંતરીક્ષમાં પ્રવાસ કરે છે અને તે વાહનના નિયમોનું તેને પાલન કરવું પડે છે. અને તે શ્રદ્ધાથી નિયમ પાળે પણ છે.

આ જીવન પણ એક લાંબી સફર છે. કોઈ નિશ્ચિત મુકામે પહોંચવાનું નક્કી ન કર્યું હોવાથી આત્મા અનંતા ભવથી ગમે તેમ ગમે ત્યાં ભટકી રહ્યો છે.

આત્મા માટે સુખમય, શાંતિમય અને આનંદમય એક જ મંઝિલ છે. અને તે છે મોક્ષ.

સંયમરૂપી વાહનમાં બેસવાથી આત્માને તે મોક્ષ સુધી પહોંચાડે છે. પણ આ માટે ય સંયમના નિયમોનું શ્રદ્ધાથી પાલન કરવાની જરૂર તો છે જ.

તો પ્રથમ જીવનની મંઝિલ નક્કી કરો. અને એ મંઝિલની સફર આરંભો ત્યારે તેનાં નિયમો પાળવામાં સતત સાવધ અને સજાગ રહો.

તો આખા જગતના માતાપિતા સમાન છે, તેમનામાં તો જીવો પ્રત્યે તારવાની અપાર કરુણા ભરી છે, તો તેમનું લોહી દૂધમાં કેમ ન ફેરવાય ?

ભગવાન મધુર વાણીથી બોલ્યા : 'ચંડકોશિક, હવે બૂઝ (સમજ), ચેતન, બૂઝ.'

ચિંતન, મનન, ધ્યાનમાંથી ઉદ્‌ભવેલ શબ્દો બધું :લાવી શકે છે.

ભગવાનની વાણી સર્પના હૃદયમાં સોંસરી પ્રવેશી :્યય છે. સર્પના ભાવ પલટાય છે ને જાતિસ્મરણ થતાં પોતાનું માથું ભગવાનના ચરણમાં નમાવીને પડી રહે છે, ને પશ્ચાત્તાપ તથા સહનશીલતા તેને સ્વર્ગ અપાવે છે.

મનની કેળવણી યોગ છે. વચન અને કાયાને ચલાવનાર મન છે. મનની લગામ દ્વારા જીવનનું એંજિન ચાલ્યું રાખ્યું છે. અસ્થિર મન સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી શકતું નથી.

માણસનું મન જ્યારે પરમાત્મામાં એકાગ્ર બને, ત્યારે પાપોના ઢગલા થોડી જ વારમાં નાશ પામી જાય છે. યોગ પાપનો નાશ કરે છે. આત્મધ્યાનના યોગ દ્વારા આત્મામાં પ્રગટેલ અગ્નિ બધાં કર્મોને બાળી નાખે છે. યોગથી વર્તમાન જીવનને પલટાવી નંખાય છે, આધિ, વ્યાધિ દૂર થાય છે. યોગ એ પારસમણિ છે.

મુક્તિની મંઝિલ પણ ઊંચે, અતિ ઊંચે, અનંત આકાશને પેલે પાર છે. ત્યાં પહોંચવા માટે સાધકે આ વિમાનની જેમ ઉડ્ડયન કરવાનું છે. સાધકે પણ આધ્યાત્મિક ગગનમાં ઉડવાનું છે.

જીવનના રનવે પર મનના પંખા તેજીથી ઘુમાવી વિષય-કષાયરૂપી હવાને બહાર છોડવાની છે. જીવનમાં વિવેક અને વૈરાગ્યનું પ્રેશર લાવવાનું છે.

વિવેક અને વૈરાગ્યનું પ્રેશર મળતાં જ આંતરિક જીવન ઊંચે ઊડવા લાગે છે. ઉડ્ડયનની વચમાં આવતાં પ્રલોભનો અને અવરોધોમાંથી પાર થઈ ઊંચે ને ઊંચે સતત જતા જ રહેવાનું છે. અને જે એટલી ઊંચાઈએ પહોંચે છે તેને મુક્તિનો ચોક્કસ માર્ગ આપોઆપ મળી જાય છે અને પછી તે સરળતાથી આ માર્ગે આગળ દોડે જાય છે.

પણ આ બધા પહેલાં જીવનની યંત્રસામગ્રીને બરાબર કરવાની અને રાખવાની જરૂર છે. વિચાર, વાણી અને વર્તનને શુદ્ધ અને સબળ રાખવા પડશે. અંતઃકરણને નિર્મળ અને નિર્વિકલ્પ બનાવવું પડશે.

અને જો અંતઃકરણ જ મલિન અને દૂષિત હશે તો પછી રનવે ઉપર પણ નહિ દોડી શકાય.

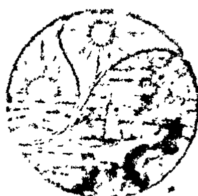
કાર્ય કરવામાં બળ મળે છે. રુચિ આવવી એટલે કાર્યમાં વેગ આવવો. શ્રદ્ધાની નિશાની એ છે કે કોઈ કાર્ય કરવામાં વેગ આવે. દાખલા તરીકે વ્યાપારી દરરોજ અગિયાર વાગે જમતો હોય, પણ કોઈ વાર ઘરાકી સારી જામી હોય તો જમવાનું પણ ભૂલી જાય છે

રુચિ સત્યનો સ્વીકાર કરે છે, ને અસત્યને દૂર કરે છે.

જે લોકો મહાન થવાના છે, તેમનામાં નાનપણથી જ નમ્રતાનો, વિનયનો, વિવેકનો, સમતાનો, ને સંતોષનો સ્વભાવ જ પડેલો હોય છે. સારા સ્વભાવથી, સારી ટેવોથી, સારા વર્તનથી મનુષ્ય મહાન બને છે.

કુંભાર ઘડાને ઉપરથી ટીપે છે, છતાં એક હાથ અંદર રાખે છે, જેથી ઘડાને ઘોબો ન પડે, તેમ વિદ્યાનું દાન કરનાર ગુરુ પણ વિદ્યાર્થીને ઉપરથી ઘડે છે, છતાં અંદરથી હાથ રાખીને વિદ્યાર્થીને આંતરિક હોંશિયાર, સબળ ને સત્ત્વશીલ બનાવે છે. આવી રીતે તૈયાર થનાર ભવિષ્ય ઉજાળે છે અને મહાન થાય છે.

૭

૫૮ ∷ મુક્તિનો કિનારો

વહાણની જેમ આત્મત્યાગી ભવસાગરની ખેપ ખેડવી જોઈએ.

સાગરમાં વહાણ તરે છે. વહાણનો સઢ સીધો હોય તો વહાણ એક દિશામાં પ્રયાણ કરે છે. એ જ સઢ ઊંધો હોય તો તે ઉલટી દિશામાં જાય છે.

વહાણમાં નાનું સરખું કાણું કે તિરાડ હોય તો તે વહાણ માટે જોખમકારક બની જાય છે. નાનું સરખું કાણું મોટા જહાજને પણ ડૂબાડી દે છે.

જીવનનું પણ તેવું જ છે. ખરાબ વિચારોથી જીવન ખરાબે ચડે છે. અને શુભ વિચારોથી તે સીધી ગતિએ ચાલે છે. શુભ અને મંગળ વિચારોથી તેની જીવનનાવ અધ્યાત્મ પંથ પર તેજ ગતિએ દોડે છે.

પણ આ સાથે જોઈ લેવું જરૂરી છે કે જીવનમાં ક્યાંય વિષયનાં છિદ્ર કે કષાયની તિરાડ તો નથી ને?

સંયમથી સુદૃઢ એવા વૈરાગ્યના સઢથી જીવનનાવ મુક્તિના કિનારે લાંગરે છે.

૭૨ ☼ નમન

સૂર્ય કહે છે : મેં અંધારાને જોયું જ નથી. સૂર્યનું અસ્તિત્વ જ પ્રકાશમય છે. આપણામાં જ્યારે જ્ઞાનદશા આવશે, ત્યારે વૈરભાવ આપણામાં નહીં હોય. અંતરના શત્રુને જે જીતે તેમનું નામ મહાવીર છે. યોગીઓનો આધાર ભગવાન મહાવીર છે. મહાવીર ભગવાનને યોગીઓ નમન કરે છે. ઘડાને ભરાવવું હશે તો તેને નમવું પડશે. તેવી રીતે જેમને અમૃત જીવનઘટમાં ભરવું હશે, તેમને જરુર ભગવાનને નમન કરવું પડશે. જેમને જ્ઞાન મેળવવું હોય તેમને પહેલાં તેમના હૃદયને કુમળું બનાવવું પડશે. માટીને કેળવવાથી સુંદર આકાર બને છે, તેમ જ્ઞાનીઓ આપણને નમનની કેળવણી આપીને આપણા જીવનને સુંદર બનાવે છે. નદીના કિનારાના ખેતરના પાક પણ પાણીના પૂરને નમન કરવાથી પોતાનું અસ્તિત્વ ટકાવે છે. ઝાડ નમતાં નથી, તો તે ઉખડી જાય છે. નમન કરવાથી આત્મા નમ્ર-વિનમ્ર બને છે.

O

હાથ, પગ, આંખ, કાન, નાક, જીભ અને મન રૂપી સમૃદ્ધ સંપત્તિ આપણને મળી છે. કર્મેન્દ્રિય, જ્ઞાનેન્દ્રિય અને અંતઃકરણના પણ સુપરવિઝન કારીગર પણ મળ્યા છે.

આવું સમૃદ્ધ કારખાનું અગર ખાનગીથી, ગુડવીલથી મળી જાય તેનું તો ભાગ્ય જ ઉઘડી જાય ને? પણ આપણું ભાગ્ય આવું સમૃદ્ધ કારખાનું પોતાને મળ્યું હોવા છતાં ય નથી ઉઘડ્યું.

કારખાનાનાં સંચા ટાઢાઢીમ પડ્યા રહેવા દીધા છે. પડ્યા પડ્યા યંત્રો પણ કાટ ખાઈ જાય છે. ત્યારે એ કારખાનું કાટખાનું બની રહે છે. નથી તેમાં ઉત્પાદન થતું, નથી તેના માલિકને કંઈ રળી આપતું. ઉલ્ટું તેનું ભાડું ચડે છે તે વધારામાં.

હાથ મળ્યા છે પણ એ હાથથી દાન નથી કર્યું. એ હાથથી કોઈનાં આંસુ નથી લૂછ્યાં, એ હાથથી કોઈ પડેલાને ઊભા નથી કર્યા, કે એ હાથથી કોઈની સેવા નથી કરી.

પગ મળ્યા છે પણ એ પગથી કોઈ તીર્થયાત્રા નથી કરી, ભગવાનના મંદિરે ગયા નથી, એ પગ ઉપર કોઈ નિરાધારનો ભાર ઉપાડ્યો નથી.

૭૪ ☼ શિખામણ

મરતી વખતે બાપે દીકરાને કહ્યું : ગામે ગામે ઘર બાંધજે, તડકે ફરીશ નહીં અને મીઠું ખાજે" આનો અર્થ દીકરો ન સમજ્યો, પણ બાપના વૃદ્ધ મિત્રે તેનો અર્થ સમજાવ્યો કે :

૧. ગામે ગામે ઘર બાંધજે, એટલે કે લોકોની સાથે સારો સંબંધ રાખજે.

૨. તડકે ફરીશ નહીં એટલે વહેલી સવારથી તે સૂર્યાસ્ત થાય ત્યાંસુધી દુકાન પર બેસી ધંધો કરજે.

૩. મીઠું ખાજે એટલે કે ખૂબ શ્રમ કરજે કે જેથી તું જે ખાઈશ તે મીઠું લાગશે.

શ્રમ કર્યા વિના પ્રાપ્ત થયેલ પૈસાની કિંમત નથી હોતી. શ્રમ કર્યા વિના વારસામાં મળેલ પૈસો દીકરો સ્વચ્છંદ રીતે ઉડાવી દે છે. શ્રમમાં રસ છે, આનંદ છે, સુખ છે, શાંતિ ને સમતા છે.

સાધુ શ્રમ કરીને જ સિદ્ધિ મેળવે છે, તેથી તે શ્રમણ કહેવાય છે. સાધુઓ શ્રમ કરી કરીને આત્મમંથન કરીને, આત્માનું વલોણું કરીને લોકોને ઉપદેશરૂપી નવનીત આપે છે.

અંતઃકરણ જેટલું અને જેવું અપ્રમત્ત, જાગૃત અને ગુણાનુરાગી અને જ્ઞાનવાન હશે તેવું આ કર્મેન્દ્રિયો અને જ્ઞાનેન્દ્રિયો ઉત્પાદન કરશે.

આ જ ઇન્દ્રિયોથી જો વિષય અને કષાયોનું જ સંવર્ધન થતું રહેતું હોય તો માનજો કે તમારું કારખાનું કાટખાનું છે, કાળખાનું છે. તેને તમારે કારખાનું અને તે પણ નફો રળી આપતું કારખાનું રાખવું હોય તો ઇન્દ્રિયો દ્વારા ત્રણેય પાળી ચલાવીને તેમાંથી સતત મૈત્રી, પ્રમોદ, કરુણા, સંયમ અને વૈરાગ્ય વગેરેનું ઉત્પાદન થવા દો.

૭૬ ✲ દિવ્યતા

એક સાધુની એક શ્રાવક અત્યંત ભક્તિ કરતો હતો. સાધુ સમતામાં લીન હતા. એકવાર ધ્યાનમગ્ન હતા, ત્યારે ભેંસને નવડાવતાં પાણી સાધુ પર પડયું–ધ્યાન-પૂર્ણ થતાં સાધુએ ભરવાડને ઉધડો લીધો. તેથી શ્રાવક ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો.

પછી ક્રોધ સમતાં, સમતા આવતાં સાધુએ ભરવાડની માફી માગી. પછી તે શ્રાવક પાછો આવ્યો અને સાધુની ભક્તિ કરવા લાગ્યો.

તો સાધુએ આનું કારણ પૂછયું. ત્યારે શ્રાવકે કહ્યું : તમે ક્રોધ કર્યો, ત્યારે તમારી પાસેથી પરમાત્મા ચાલ્યા ગયા હતા, શુભ પરમાણુઓ–પ્રેમ, મૈત્રી, ક્ષમા, સમતા ચાલ્યાં ગયાં હતાં–દિવ્યતા ચાલી ગઈ હતી, પરંતુ તે આવતાં હું આવ્યો."

જેવો સંગ કરશો, તેવો રંગ પ્રાપ્ત કરશો. ગટરનું પાણી ગંગામાં ભળીને સ્વચ્છ બની જાય છે. સજ્જન દુર્જનને સજ્જન બનાવે છે. પરંતુ ખુદ ગંગાજી સાગરમાં જઈ મળે છે, ત્યારે તેમનું પાણી ખારૂં થઈ જાય છે.

૬૧ ⁂ પોલીસ અને ગુરુ

પોલીસ પણ નાગરિક છે. બીજા જેવા જ તે સામાન્ય માણસ છે. ગણવેશ જોઈને આપણે કહીએ છીએ કે આ પોલીસ છે.

પોલીસ ગણવેશમાં હોય છે ત્યારે તે સત્તાનું પ્રતીક બની જાય છે. સામાન્ય માનવી, અરે! આ જ પોલીસ સાદા વેશમાં હોય તો તેને માત્ર પોતાનું જ પીઠબળ હોય છે. સ્વ-બચાવમાં પણ હાથ કે હથિયાર ઉગામતા તેને ભય લાગે છે કે રખેને કાયદાના હાથમાં પકડાઈ જઈશ તો?

પરંતુ ગણવેષધારી પોલીસને એવો ભય નથી હોતો. તેને શ્રદ્ધા હોય છે કે તે ફરજ માટે જે કંઈ પગલાં ભરે છે તેની પાછળ સત્તાનું પીઠબળ છે. સરકારનો ટેકો છે. આથી જ પોલીસના અવાજમાં સત્તાનો રણકો હોય છે.

પોલીસ સાથે કોઈ ગમે તેમ નથી વર્તી શકતું. તેનું અપમાન કરતાં સો ગળણે ગળીને પાણી પીવું પડે છે. કારણ તેનું અપમાન એ સત્તાનું અપમાન છે. સરકાર સામે એ બળવો છે.

७८ ▣ સાધના

લોખંડ અને તાંબાને પારસમણિનો સ્પર્શ થતાં તે સુવર્ણ બની જાય છે, તેમ આત્માને આત્મજ્ઞાન મળતાં તે અમર બની જાય છે. સ્વનું દર્શન જ જીવનભર કરવાનું છે, અને દરેકે દરેક ક્રિયામાં આત્માને યાદ કરવાનો છે. જીવનને ઘુંટી ઘુંટીને અંતરમાંથી આત્મજાગૃતિ પ્રાપ્ત કરવાની છે. દરેક ક્રિયા આત્મજાગૃતિથી થશે, તો સંસારની ક્રિયા પણ આત્માને ઉર્ધ્વગામી બનાવશે અને ધર્મનું સાચું રહસ્ય તો આત્માને મોક્ષ અપાવવાનું છે.

મરણમાં જ જીવન રહેલું છે, અંધકારમાં પ્રકાશ છુપાઈ રહેલો છે. મરણમાં જ અમૃતત્વ છુપાયેલું છે. મરણને સમજ્યા પછી જીવન જીવવાની બહુ જ મજા આવે છે.

જીવન ઉકરડા જોવા માટે નહીં, પણ જગતના બગીચા જોવા માટે છે. દરેકના સદ્‌ગુણો જોવાના છે, દુર્ગુણ કે દોષ નહીં. સદ્‌ગુણો જોતાં જોતાં આપણામાં સદ્‌ગુણ વધતા જ જશે. દુર્ગુણ જોવાથી દુર્ગુણ વધ્યા કરશે, અને મૈત્રી-પ્રેમને બદલે રાગ-દ્વેષ વધ્યા જ કરશે. પાખંડીઓ તો ભગવાનના પણ દોષ જ જુએ છે.

૬૨ ∴ સાધના

સાધકો ત્રણ પ્રકારનાં બતાવ્યા છે. ઉત્તમ, મધ્યમ અને કનિષ્ઠ.

સાધકમાં પણ આવા ભેદભાવ કેમ? પણ આ ભેદભાવ સાધકના નથી. સાધનાની શક્તિ અને સાધકતાની તરતમતાનો આ અનુક્રમ બતાવે છે.

તમે પેટ્રોલ પમ્પ જોયો હશે. ત્યાં પેટ્રોલ તો હોય જ છે. ઘાસલેટનો ડબ્બો પણ હોય એમ માની લો.

હવે કહો, અચાનક આગ લાગે તો આગની ઝપટ-માં સૌથી વધુ ઝડપી અને વધુ કોણ ઝડપાશે ?

જવાબ જાહેર અને અનુભવ પ્રત્યક્ષ છે. આગ પેટ્રોલને પ્રથમ પકડમાં લેશે. પછી ઘાસલેટ અને છેલ્લે પમ્પના ફર્નિચર વગેરેને.

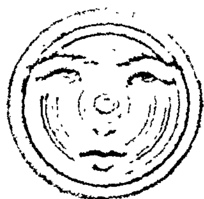
સાધુ-સંતો, જ્ઞાનીઓ અને ગુરુઓનો ઉપદેશ બધા માણસોને જલ્દી અને જલદ રીતે નથી સ્પર્શતો. જેનું અંતર આર્દ્ર હોય છે, જે પાપભીરૂ હોય છે, જે પોતાના જીવનને વધુ મંગળમય બનાવવા તલસે છે તેવા ઉત્તમ સાધકને ઉપદેશની અસર ઝડપી થાય છે.

૮૦ ▣ અમૃત

વેશ કરતાં વિચારનું મહત્ત્વ જૈનદર્શનમાં વધારે છે. જ્યાં સુધી સમ્યક્ત્વ ન થાય, ત્યાં સુધી આત્મા આગળ વધી શકતો નથી. સમ્યક્ત્વદર્શન સંસારને તરવાની હોડી છે. સમ્યક્ત્વ દર્શન થતાં આત્માનો ખ્યાલ આવી જાય છે. પછી ભલે તે સંસારમાં રહેતો હોય, પણ તે અનાસક્ત હોય છે. આત્મજ્ઞાન થતાં અંતરમાં આનંદ દેખાય છે. ભમરાને એકવાર રસ મળી ગયો પછી તે રસને ચૂસ્યા જ કરે છે, ગુંજન પણ કરતો નથી. જ્ઞાનરૂપી અમૃતના સાગરમાં જેણે એકવાર ડૂબકી મારી, તેને વિષયો ઝેર જેવા બની જાય છે.

· પશુ અને માનવી વચ્ચે ફરક બતાવનાર જ્ઞાન છે. પશુ પણ જ્ઞાનથી માણસ જેવો બની જાય છે. ચંડકૌશિકને જ્ઞાન આવતાં આઠમા દેવલોકે ગયો. જ્ઞાન કર્મને બાળી નાખે છે. જ્ઞાનને જીવનમાં ઉતારવાનું છે. જ્ઞાનથી માણસની કિંમત વધતી જાય છે. મોક્ષમાર્ગમાં લઈ જનાર ભોમિયો તો જ્ઞાન જ છે. સંસારમાં માર્ગ બતાવનાર જ્ઞાન છે. માનવીના જીવનનો શૃંગાર પણ જ્ઞાન છે. માણસ જ્ઞાનથી શોભે છે.

૬૩ ∴ આગ ને આત્મા

તણખો હોય કે જ્યોત. જ્યોત હોય કે જ્વાળા. જ્વાળા હોય કે ચૂલો. ચૂલો હોય કે ચિતા. ચિતા હોય કે દવ. આ બધાયમાં આગનું તત્ત્વ સમાન છે. અગ્નિના આ વિવિધ સ્વરૂપમાં પ્રકાશનું તત્ત્વ એક છે.

કીડી હોય કે કુંજર, સ્ત્રી હોય કે પુરુષ, બાળક હોય કે વૃદ્ધ, સબળ હોય કે નિર્બળ — કદ અને આકાર ગમે તેવા હોય, દરેકમાં આત્મ તત્ત્વ સમાન છે. આત્માનું વિશુદ્ધ અને તેજોમય તત્ત્વ દરેકમાં સમાન છે.

અવ્યક્ત અને અદૃષ્ટ આ આત્મતત્ત્વને સાધક ઓળખી લે અને તેનો સમુચિત ઉપયોગ કરી લે તો એ જ આત્મા પરમાત્મા બની રહે છે. જીવ શિવ બની જાય છે. સ્વ સિદ્ધ બને છે.

તણખો આગ પણ લગાડે છે. એ જ તણખો જ્યોત બને તો અંધકારને દૂર કરે છે. ચૂલામાં તે સળગે છે તો તે રસોઈ બનાવે છે. ચિતામાં ભડભડ બળે છે તો દેહને ખાખ કરે છે અને મકાન કે જંગલમાં લાગે તો ભીષણ હોનારત સર્જે છે.

૮૨ ☼ કડછી

દૂધપાકનો સ્વાદ કડછીને મળતો નથી, પણ એક
ંદુ જીભ પર મૂકાય તો જીભને સ્વાદ લાગશે. તેમ આંખ
ઈ કરતી નથી, આંખ તો સાધન છે, પણ આંખની
ાછળ રહેલ દિવ્ય આત્મા જ બધું જુએ છે, બધું અનુભવે
. આંખથી સારૂં જોવાનો વિવેક રાખો. નહીંતર તે
ણે ક્ષણે કર્મ બંધન કર્યા જ કરે છે. શરીરથી કર્મ
ાંધીએ છીએ, અને શરીર તો પછી બળીને ભસ્મ થઈ
ાય છે, પરંતુ કર્મનો ભોગવટો આત્માને જ કરવો પડે
. સમ્યક્ દૃષ્ટિ આત્મા પળેપળ કર્મની નિર્જરા જ કરે
, કારણ કે તેને કોઈ પણ વસ્તુમાં આસક્તિ હોતી જ
થી. તીર્થંકરો બધી જ વસ્તુ લેતા હોવા છતાં, ખાતાં
ીતાં કર્મબંધન નહિ, પણ કર્મની નિર્જરા જ કરે છે.

*

આપણી આશાને અમર આશા બનાવવાની છે, આંતર વૈભવને વિકસાવવાનો છે. ઇલેક્ટ્રીસીટી સાથે જોડાયેલ તાર મહાન જ્યોતિરૂપ બની જાય છે તેમ આપણો આત્મા પરમાત્મા સાથે જોડાઈ જાય તો આત્મા એક દિવસ પરમાત્મા બનશે.

૬૪ ❖ દાતા

દાતાઓએ નદીના વહેતા જલપ્રવાહની જેમ દાન કરવું જોઈએ.

નદીનો પ્રવાહ વહે છે ત્યારે તેના માર્ગમાં આવતા ખાડા અને ખાબોચિયાંને પહેલાં ભરે છે. એ પછી તે આગળ વધતું જાય છે.

શ્રીમંતોએ પોતાની પાસેના ધનનો પ્રવાહ વહેતો રાખવાનો છે. દાનના પ્રવાહમાં ધનને વહેતું રાખવું જોઈએ.

જેઓનાં જીવનમાં આર્થિક ખાડા છે તેવા જરૂરિયાતવાળાઓને દાતાઓએ સૌ પ્રથમ દાન આપી તેમનો ખાડો ભરી દેવો જોઈએ.

નદી હંમેશા વહેતી જ રહે છે. જ્યાં જ્યાં એનો પ્રવાહ વહે છે ત્યાં ત્યાંની જમીનને એ સમૃદ્ધ બનાવે છે.

શ્રીમંતોએ પણ પોતાના ધનનો પ્રવાહ હંમેશ વહેતો રાખવો જોઈએ. આંગણે આવેલાને દાન કરી તેના જીવનને વધુ સમૃદ્ધ બનાવવું જોઈએ.

૮૪ ☼ સફળતા

બીજનો ચંદ્ર નાનો હોવાથી, તેના દર્શન કરવા દુનિયા જાય છે. તેનામાં નમ્રતા હોવાથી ધીમે ધીમે તે મોટો થાય છે. તે અમાસની લઘુતા તરફથી પુનમની મોટાઈ તરફ જાય છે. પછી મોટા થયા પછી નાનું થવું પડે છે. નાનાને નાના થવું પડતું નથી. નાના બાળકને દુનિયા પ્યાર કરે છે, મોટાને કોઈ પ્યાર કરતું નથી. આપણા શરીરમાં મોટામાં મોટું માથું મોટું છે અને પગ નાનામાં નાના છે. પગની રજ લેવાય છે, માથાની નહીં. સંસારમાં પાણીના પરપોટા માફક જે મોટા થાય છે, તે જલદી નાશ પામે છે. બાર બાર મહિના ઉગ્ર તપશ્ચર્યા કરવા છતાં બાહુબલીને કેવળજ્ઞાન થતું નથી. પણ 'વીરા મોરા! ગજથી હેઠા ઉતરો' સાંભળ્યું કે અહં-કાર ચાલ્યો ગયો, નમ્રતા આવી ને નાના ભાઈ સાધુઓને વંદન અર્થે જ્યાં પગ ઉપડયો કે તુરત જ કેવળજ્ઞાન તેમને થયું. જ્યાં નમ્રતા, લઘુતા છે, ત્યાં સફળતા છે.

રેસ શરૂ થાય ત્યારે લાખો માણસો રેસ જોવા આવે છે પણ રેસમાં ભાગ લેનાર જોકી લોકો તરફ બીલકુલ

૬૧ :: ઘાણીનો બળદ

ઘાણીનો બળદ આખો દિવસ ગોળ ચાલ કરે છે. ને કેટલું ચાલ્યો તેની ગણના કરીએ તો રોજના એ કંઈ કેટલાય માઈલ ચાલતો હશે. પણ એ ચાલીને છેવટે ક્યાં પહોંચતો હોય છે? જ્યાંથી ચાલવાનું શરૂ કર્યું હોય ત્યાંનો ત્યાં જ એ હોય છે. તેની ગતિ ક્યારેય પ્રગતિ નથી બનતી. કારણ?

ઘાણીનો બળદ એક વર્તુળમાં જ ઘૂમે છે. ઘાણીની આસપાસ ચારે બાજુ ગોળ ગોળ ફર્યા કરે છે. મોટાભાગનાં માણસો ઘાણીના બળદની જેમ જ ઘૂમ્યા કરે છે.

તેનું વર્તુળ માત્ર કુટુંબ હોય છે. ઘરેથી સવારે નીકળી એ દોડાદોડ કરે છે અને રાત્રે એ ઘરે જ આવે છે. ઘાણીના બળદની આંખે પટ્ટી હોય છે. આંખ છે પણ તે જોતો નથી. માનવી પણ અજ્ઞાનની પટ્ટી બાંધી રાત-દિવસ શ્વાસભેર દોડ્યા જ કરે છે.

માનવી ઉઘાડી આંખે જુવે છે કે આ કાળી મજૂરી છે. થાકી જવાય એવી બધી દોડધામ છે. છતાંય અજ્ઞાનની પટ્ટી આંખ પર હોવાથી તેની દોડ કુટુંબ પૂરતી જ રહે છે.

૮૫. ✲ ક્રોધ

ક્રોધ, લોભ, માન, અને માયા એ દુર્ગુણો પોતાની જાતને બાળી રહ્યા છે. જીવ પહેલાં પોતાના આત્મગુણને બાળીને પછી બીજાને બાળે છે. પહેલાં આત્મા ઉપર દયા કરીને પછી બીજા પર દયા કરી શકાય છે.

ક્રોધ તે પ્રીતિ, વિનય અને વિવેકને બાળી નાખે છે. ક્રોધનો પહેલો ખોરાક પ્રીતિ છે, પોતે પોતાના કષાયોને કાબુમાં ન રાખે તો જીવન ઝેર જેવું બની જાય છે. મહાવીર પ્રભુ કહે છે કે પ્રીતિથી આલોક અને પરલોક બન્ને સુધરે છે. વિવેક વગર ક્રોધના આવેગથી માણસ આપઘાત કરે છે. આપઘાત કરનારના આત્માના ભવોભવ બગડી જાય છે. ક્રોધના આવેશમાં વિવેકનો દીપક બૂઝાઈ જાય છે. યોગ્ય-અયોગ્યનો વિચાર તો વિવેકી માણસ જ કરી શકે છે. ક્રોધનાં ફળ કડવાં છે. કષ્ટથી સંચિત કરેલ પુણ્ય ક્રોધથી ક્ષણ માત્રમાં નાશ પામે છે. તપસ્વી મુનિ ક્રોધથી ચંડકૌશિક નાગ બન્યા.

૬૬ ⁘ રેસનો ઘોડો

ઘાણીનો બળદ આંખ પર પટ્ટી બાંધીને ગોળાકાર ફરે છે. તો રેસનો ઘોડો મોટા મેદાનમાં ગોળાકાર તેજ ગતિએ, ખુલ્લી આંખે દોડે છે.

રેસના શોખીન જુગારીઓ એ ઘોડા પર, ઘોડાની તેજ ગતિ પર લાખોની હોડ બકે છે. લાખો હારે છે અને જીતે છે.

પણ રેસના ઘોડાના ફાળે શું આવે છે? સિવાય કે લાંબી દોડનો થાક. તેની પ્રગતિ તો ક્યાંય થતી નથી. ઘાણીનો બળદ અને રેસનો ઘોડો બંને જ્યાં હોય છે ત્યાંના ત્યાં જ રહે છે. રેસના ઘોડાને તો સવારની વારે-ઘડીએ એડીઓનો માર પણ સહન કરવો પડે છે. બળદને પણ માર અને ગાળો ખાવી પડે છે.

ચક્કર ઘાણીનું હોય કે રેસના ગોળ મેદાનનું, તેથી કોઈ ફરક પડતો નથી. માનવીનું પણ તેવું જ છે. તે પૈસા પાછળ દોડે કે પ્રતિષ્ઠા પાછળ, તેનાથી તેનો જીવનનિર્વાહ જ મેળવે છે. ઉદાત્ત અને ઉચ્ચ મુક્તિના ધ્યેયને તે ક્યારેય પામતો નથી.

૮૭ ☆ ધ્યાન

સાધનાની સિદ્ધિ અર્થે પર્વતની જેમ અડોલ બનીને ધ્યાન ધરવાનું છે. પવન પાંદડાંને હલાવે, તેમ મનને હલાવવાનું નથી. આપણે તો શરીરની જ ફિકર રાખીએ છીએ, આત્માની નહીં. ધ્યાની આત્મામાં મગ્ન રહે છે, તેમને શરીરની ફીકર નથી હોતી.

કુમારપાળને મંકોડો ચોટયો હતો. ત્યારે તેઓ ધ્યાનમાં એકાગ્ર હતા. તેથી તેની તેમને ખબર ન પડી, પણ લોકોના કહેવાથી જ્યારે મંકોડાની ખબર પડી, ત્યારે તેના કરડવાથી પારાવાર દુઃખ થતું હતુ, છતાંય મંકોડાને દૂર ન કરતાં, લોહી ચૂસવામા મગ્ન બનેલ તે મંકોડાને દૂર કરવાને બદલે કુમારપાળ નરેશે પોતાની ચામડી ઉખેડીને તે મંકોડાને અભયદાન આપ્યું. જે અહિંસાનો પાલક છે, તે જેમાં જીવ મરતાં હોય તેવાં સાધનો વાપરે જ નહિ. ચરબીયુક્ત કપડાં, લીવરનાં ઇન્જેકશનો, કોડલીવર ઓઈલ, ક્રોમના જોડાં, વગેરે વપરાય જ નહીં. "જીવો ને જીવવા દો"–એ મંત્ર આત્મસાત્ કરવો જોઈએ. જો તમે

ક્રોધ કે પ્રમાદમાં હોય ત્યારે આ શત્રુઓ જીવનના તમામ સીમાડાઓથી દોડી આવીને જીવનમાં અરાજકતા ફેલાવે છે. આ આંતરિક શત્રુઓ આત્માને ગુલામ બનાવી જીવનમાં મન ફાવે તેમ વર્તે છે અને જીવન બિસ્માર અને બરબાદ બની જાય છે.

આઝાદ રાષ્ટ્રનો નાગરિક આઝાદી-પ્રિય જ હોય. જીવનને ગુલામીની જંજીરમાં ન બાંધો, ન વ્યસનોના ગુલામ બનો. ન વાસનાના દાસ બનો. કષાયોના કેદી ન બનો. પ્રમાદને પરાધીન ન થાવ. લોભથી લાચાર ન બનો. માયાથી મજબૂર ન બનો.

તમારા જીવનને આઝાદ અને સ્વતંત્ર બનાવવું હોય તો આત્માનું સતત, સાવધ અને જાગ્રતપણે રક્ષણ કરો. અધ્યાત્મની એવી કિલ્લેબંધી કરો કે તેના દુર્ગ અને દરવાજા, તેના બુરજો અને ગોખલા જોઈને જ શત્રુઓ છળી ઊઠે.

જીવનના તમામ ક્ષેત્રે, મનના તમામ તરંગો પર યમ, નિયમ, સંયમ, સંવેગ, વૈરાગ્યની અડીખમ ચોકી ગોઠવો. અને તેને કાયમી હુકમ આપી રાખો કે શત્રુ દેખાય કે તુરત જ તેને ઠાર કરે.

૮૮ ✡ સ્વશ્રમ

આપણા હૃદયમાં કોઈકવાર રાગદ્વેષ આવે છે, છતાં હૃદયમાં ધર્મ હોય તો રાગ-દ્વેષ તરત જ ઓગળી જાય છે. રાવણ ઘણો બળવાન હતો અને તેનું સૈન્ય બહુ જ મોટું હતું, વાલી નાનો હતો, પણ સત્યની ઉપાસનાવાળો હતો, તેથી તે રાવણને જીતી ગયો.

આમ મહાનતાની એક જ ચિનગારી આપણા જીવનને પલટાવી નાખે છે, અને પાંચ મહાવ્રતોનું શુદ્ધ પાલન કરવામાં આવે તો મોક્ષ મળી જાય છે.

અનીતિનું ન ખાવું, સ્વશ્રમ વગર કોઈ વસ્તુ લેવી, વાપરવી નહીં, આવી વૃત્તિ ધરાવનાર પુણિયો શ્રાવક ઝૂંપડીમાં રહી રાગદ્વેષ રહિત, સમતાપૂર્વક જીવન ગાળતો હતો. તેનાં વખાણ પ્રભુએ કર્યાં. તો તેની પરીક્ષા લેવા એક વિદ્યાધર આવ્યો. તેના લોખંડના તવાને સોનાનો કરી નાખ્યો. પણ પુણિયાએ બધા વ્રતોનું અણીશુદ્ધ પાલન કર્યું હતું, તેથી આ તવો તેને માટે નકામો થયો. આપણે ધનને ધર્મ માનીએ છીએ, તે ધર્મને ધન માનતો.

હું નહિ હોઉં ત્યારે તમને ખબર પડશે, સૌભાગ્ય સમજો તમારા કે હું તમને મળ્યો છું.

આમ માનવું, આમ સમજવું એ અજ્ઞાન છે, ભ્રમણા છે. દુનિયા આખીને ભયથી થથરાવી નાંખનાર નેપોલિયન પણ કેદ પકડાય છે. આખા કુટુંબનો ભાર ઉપાડનારને પણ ક્યારેક તેનો ભાર ઉપડાવો પડે છે.

કર્મની સત્તા અતિ પ્રબળ છે, તેના આગળ તીર્થંકરોનું પણ નથી ચાલતું. કર્મ આગળ તો ચક્રવર્તીઓ અને મહર્ષિઓ પણ પામર છે, લાચાર છે.

ત્યારે અભિમાન લઈને ફરવું કે હું જ બધું હંકારું છું અને હું જ બધો ભાર ઉપાડું છું તે જીવનને આડે રસ્તે ચડાવી દેવા જેવું છે.

અને જ્યારે જીવન પોતે જ ક્ષણભંગુર છે ત્યારે અભિમાન શેનું રાખવાનું હોય? કારણ આજે રાખેલું અભિમાન ક્યારે ચકનાચૂર થઈ જશે તેની કોઈને જ ખબર નથી.

૮૯ ☼ ગુરુનું સાનિધ્ય

ન ગમતું બને ત્યારે ક્લેશ થાય છે, મનમાં ઉદ્વેગ થાય છે, અસ્વસ્થતા ને અસ્થિરતા જન્મે છે. તે દૂર કરવા ગુરુના સાનિધ્યમાં જવાનું છે.

પણ કેટલાક પોતાનું અહિત જોઈ શકતા નથી. પોતે માની લીધેલ ભલે તે દુઃખ હોય, વિનાશગર્તા હોય તોય તેમાં આનંદ માણે છે ને જીવનને વેડફી અંત પોતે લાવે છે.

માખી લીંટ પર બેસે છે, અને તેમા ચોંટીને પોતાનું જીવન સમાપ્ત કરી નાખે છે. વ્યક્તિ નહીં, પણ કામ આપણને અધોગતિએ લઈ જાય છે, અને કામમાં જીવ ફસી પડી જાય છે ને અટવાઈ જાય છે. કામનો રાગ ઓછો કરવા સ્ત્રીઓ અને પુરુષોએ એકબીજાનો સંસર્ગ જેમ બને તેમ ટાળવાનો છે. વિદ્યાર્થી અને વિદ્યાર્થિનીઓ કામના રંગમાં લપટાઈ જતાં આગળ ભણી શકતા નથી. કામી માણસ પોતાની સ્ત્રીનો અને પોતાનાં બાળકોનો વિચાર કરી શકતો નથી. જે માણસ કામને લીંટ માને

અનાદિકાળના અભ્યાસને કારણે આત્મામાં દોષો, ગ્રંથિઓ, વૃત્તિઓ, નિર્બળતાઓ વગેરે હોય છે. અજ્ઞાન અને પ્રમાદના સ્થાને જ્ઞાનનો સંસ્કાર અને જાગૃતિ લાવી દૂર કરવાનું હોય છે. ભગવાનના નામસ્મરણથી અંતરને શુદ્ધ કરવું હોય છે. તપથી અંતરને વિશુદ્ધ બનાવવાનું હોય છે. ત્યાગ અને વૈરાગ્યથી તેને હળવું હોય છે.

જીવનમાં સુખ આવે કે દુઃખ, પ્રિયનો વિયોગ થાય કે અપ્રિયનો સંયોગ, સફળતા મળે કે નિષ્ફળતા, આવકાર મળે કે અપમાન — આ બધી જ પરિસ્થિતિમાં આત્મા વિચલિત ન બને, સુખમાં હરખાય નહિ અને દુઃખમાં રડે નહિ, બંને પરિસ્થિતિને પ્રસન્ન ચિત્તે વધાવે ત્યારે સમજવું કે હવે જીવન પરિપક્વ બન્યું છે. મુમુક્ષુ સાધકોએ તેમજ સફળતા ઇચ્છતા જીવોએ પણ પ્રયત્નપૂર્વક દરેક બાબતમાં જરૂરી પરિપક્વતા મેળવવી જોઈએ.

૯૦ ☼ વૈરાગ્ય

જિંદગીભર સંસારમાટે મહેનત કરીએ, તેની સેવા કરીએ, તો છેવટે થોડાં આંસુ મળે છે, તેના કરતાં પ્રભુની થોડી સેવા કરી હોય તો મોક્ષ પામે આવે છે. સ્થૂલિભદ્રને મંત્રીપદ સ્વીકારવા માટે કહેવામાં આવે છે, તો તેમણે કહ્યું : 'મારે તે કીચડમાં દટાઈ જવું નથી, પણ ત્યાગમાં તરી જવું છે, વૈરાગ્ય આવતાં જગત તૃણ સમાન લાગે છે. સંસારરૂપી અંગારાને ચુંબન કરવાથી બળતરા સિવાય શું મળે? સંસાર વિરકત માનવી ધ્યાન માથી જ તાકાત મેળવે છે. સ્થૂલિભદ્રે પરતંત્રતા જોઈને સંસારને છોડયો. છોડવું અને છોડી દેવું એ બન્ને ભિન્ન છે. મન ઊઠી જવું એ બીજી વાત છે. મન ઉઠયું ન હોય પણ છોડવું પડે તેમ છે, તેથી છોડી દીધું હોય તો તેથી કાંઈ સધાતું નથી.

રસોઈ બનાવતાં કંકાશ થાય ને આપણે ખાવાનું છોડી દીધું. ખાવાનું છોડવું ન હતું, પણ ક્રોધે ખાવાનું છોડાવ્યું. કોઈ સમજાવનાર મળે એટલે પાછું જમવાનું મન થઈ જાય છે. ગરીબી આવે, દુઃખ પડે ત્યારે મન

ભાગતા હોય છે અને આંખમાં ઉજાગરા હોય છે માનુની-ઓના ચિત્રિત રૂપો. અંતરની દશા તો આનાથીય કંઈક ઘણી ભિન્નભિન્ન હોય છે.

ધ્યાનથી આત્મનિરીક્ષણ કરનાર જોઈ શકશે કે પોતાની બધી જ વૃત્તિઓ અને શક્તિઓ રેતીના કણ જેવી વેરવિખેર છે. જીવનમાં ક્યાંય વિચાર, વાણી અને વર્તનની એકવાક્યતા નથી.

જીવનમાં સિદ્ધિ મેળવવા માટે આ બધી છૂટી છવાઈ શક્તિઓ અને ક્ષમતાને આત્મામાં–ધ્યેયમાં કેન્દ્રસ્થ કરવાની જરૂર છે. આંખને પણ આત્મા ભણી વાળો અને અંતરને પણ આત્મા તરફ વાળો. બધી જ છૂટી છવાઈ શક્તિઓને અધ્યાત્મમાં સ્થિર કરો. આમ સંગઠિત તાકાત અને સ્થિર મનથી જે વ્યક્તિ જીવનને અધ્યાત્મના રંગે રંગે છે તેને એક દિવસ અવશ્ય આત્માનો સાક્ષાત્કાર થાય છે.

૯૧ ☼ સત્સંગ

સત્સંગના સુવાસની ફોરમ સ્વને અને પરને સર્વને
સુવાસિત બનાવે છે. સંગનો રંગ ઘણો મોટો છે. એક
ભાઈ રોજ સંતની વાતો કરે ત્યારે એક નાસ્તિકને તે
વાત ન ગમી. પછી તે ભાઈએ એક દિવસ એક ડુંગળી
અને એક વાટકીમાં ઘી લાવવાનું નાસ્તિકને કહ્યું. પછી
ંગળી સમારી તો આંખમાંથી પાણી આવ્યું અને ઘીની
ાટકી સામે જોયું તો આંખમાં ઠંડક આવી. આમ તેણે
સમજાવ્યું કે સત્સંગ આત્માને શીતળતા આપે છે, જ્યારે
ર્જનનો સંગ આત્માને ઉતાપો આપે છે. સાધુ તો
ામાસું પૂરું થતાં વાદળમાંથી સૂર્ય ચાલ્યો જાય, તેમ
ાલ્યા જાય છે. તેથી સત્સંગનો લાભ મેળવનાર ઉદાસીન
ઈ જાય છે. તો તે માટે સંસારનો પ્રેમ ઓછો કરવા
વ-ગુરૂ અને ધર્મ પ્રત્યે આત્માને લગાડી દેવો. આ ત્રણે
ાત્માને શીતળતા, શાંતિ, સ્વસ્થતા ને પ્રસન્નતા આપે
અને આપણું ધ્યેય મોક્ષપ્રાપ્તિ છે, તેની વિચારણા
ાગ રાખે છે. સત્સંગી ગાળ દેનારની ઉપર દ્વેષ નથી

અજ્ઞાનથી આપણે માનીએ છીએ કે શરીર એ જીવ છે. પરંતુ શરીર જીવ નથી. જે જીવ છે, જે આત્મા છે તે શક્તિ જ છે. અને આ શક્તિ જે છે તે તેનાં મૂળ સ્વરૂપે પરમાત્મા છે.

આત્મામાં પરમાત્મા સ્થાપિત છે. વિવિધ કર્મોનાં આવરણો હેઠળ આત્મા ઢંકાઈ ગયો છે. તેનું અસલી રૂપ દૃષ્ટિગોચર નથી થતું.

જીવન મળ્યું છે તે આ અસલી સ્વરૂપને પામવા માટે. આથી શરીરને આત્મા ન માનો. શરીરની વૃત્તિઓ અને વ્યાપારને આત્માનાં સ્વભાવ ન સમજો.

વિવિધ કર્મોનાં આવરણોને હટાવો અને તમને આત્માના સત્ય, સૌન્દર્યના દર્શન થશે. તેનો, તમામ દુઃખો અને વેદનાઓને દૂર કરતો, એક અવર્ણનિય આનંદનો અનુભવ થશે.

૯૨ ❋ ત્યાગી–રાગી

ત્યાગમાં અને રાગમાં ઘણો જ ફરક છે. ત્યાગમાં છોડવાનું ગમે છે, ત્યાગી ભયરહિત બને છે. રાગમાં ભેગું કરવાનું ગમે છે, તે ભયથી ઘેરાયેલો હોય છે ત્યાગીની દૃષ્ટિ જ્ઞાન પ્રતિ છે. રાગી અજ્ઞાન અવસ્થામાં આથડે છે. ત્યાગથી આત્માની મસ્તીમાં લીન થવાય છે, અને તેની પાસેથી ભય ચાલ્યો જાય છે.

શંકરાચાર્યને કોઈએ પૂછ્યું : "દુનિયામાં ઈશ્વર કોણ ? અને તેની ઓળખ શી ?" જવાબ મળ્યો કે કંચન ને કામિનીથી જે વિરક્ત છે, તે ઈશ્વર છે, તેને જગત વિરક્ત લાગે છે. હૃદયમાંથી કામ નીકળી જતાં હૃદય પવિત્ર બની જાય છે.

ભયને દૂર કરવા માટે કામ અને કંચનને છોડવાના સી. આઈ. ડી. ચોરને પકડે છે, તેમ ચોર માલદારને પકડી પાડે છે. બાળક સાચું ને સારું બોલે છે એટલે આપણને તે વહાલું લાગે છે. ચોર ને માલદારના દિલમાં ભય છે, રાગ છે, એકઠું કરવાની લાલસા છે, તેથી તે

પરંતુ માત્ર [illegible] ત્યારે જ થાય છે કે જ્યારે માત્ર [illegible] [illegible]. [illegible] માત્ર [illegible] [illegible] દુઃખ થાય છે. [illegible] ગઈ છે.

વિવિધ [illegible] ધર્મનો અસલી માત્ર માનવતા છે. સંધ્યા કરો કે સામાયિક કરો, નમાજ પઢો કે પ્રાર્થના કરો એ બધાથી જીવનમાં માનવતાનો વિકાસ કરવાનો છે.

માનવતા એટલે મારો જેવો આત્મા છે તેવો જ આત્મા બીજામાં છે. મને સુખ પ્રિય છે; દુઃખ ગમતું નથી. તેમ બીજાને પણ સુખ પ્રિય છે અને દુઃખ ગમતું નથી. આથી—

હું એવી રીતે જીવું કે મારા જીવન વ્યવહારથી કોઈને પણ દુઃખ ન થાય અને સૌને સુખ–શાંતિ અને આનંદ મળે.

આવો આત્મભાવ, આવી માનવતા જે વિકસાવે છે તે ધર્મ છે. તેવો ધર્મ સૌએ આરાધવો જોઈએ.

૯૩ ☼ સુખદુઃખ

સુખ આવે સમતા રાખવી, દુઃખ આવે શાંતિ રાખવી. સુખની અંદર દુઃખ રહેલ છે. દુઃખમાંથી સુખ આવે તો આનંદ થાય છે. સુખ અને દુઃખમાં સમભાવ રાખવાનો છે. ગરીબીમાંથી અમીરી આવે ત્યારે સુખથી ફૂલાઈ જાય છે, અને અમીરીમાંથી ગરીબી આવે, ત્યારે માણસ આપઘાત કરવા તૈયાર થઈ જાય છે. કરેલાં કર્મ ભોગવવાનાં છે. તો જે દુઃખ આવે તેને શાંતિથી ભોગવવા તૈયારી કરવી.

ધર્મરાજા આનંદમાં બેઠા હતા. ત્યારે લોકો બહુ જ કીમતી ભેટો લઈને આવ્યા, ત્યારે શ્રીકૃષ્ણે એક નાની ચીંઠી આપી. તેમાં લખ્યું હતું : "આ દિવસો જવાના." લોકો કૃષ્ણની નિંદા કરવા લાગ્યા કે કૃષ્ણે આવડી નાનકડી ચીંઠી ભેટમાં શું જોઈને આપી !

પણ તે ચીંઠી જોતાં જ ધર્મરાજા ઊભા થઈ ગયા અને બોલ્યા કે 'સૌથી મોટામાં મોટી ભેટ આજે મને શ્રીકૃષ્ણે આપી. બીજાને આ પક્ષપાત લાગ્યો.